

Io Antonio Michelazzi Architetto di professione. Nepoznati majstorovi projekti i nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku

---

Tulić, Damir; Pintarić, Mario

Source / Izvornik: **Ars Adriatica, 2019, 107 - 132**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.15291/ars.2927>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:373347>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Damir Tulić – Mario Pintarić

Odsjek za povijest umjetnosti
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
HR - 51000 Rijeka

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljen / Received: 18. 9. 2019.

Prihvaćen / Accepted: 12. 11. 2019.

UDK / UDC: 72Michelazzi, A.

DOI: 10.15291/ars.2927

Io Antonio Michelazzi Architetto di professione. **Nepoznati majstorovi projekti i nacrti za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku***

Io Antonio Michelazzi Architetto di professione: The Master's Projects and Designs for Krk, Omišalj, Senj, Karlobag, and Rijeka

SAŽETAK

U članku se objavljuje dvanaest nepoznatih nacrti i projekata riječkog kipara i altarista Antonija Michelazzija (Gradisca d'Isonzo, 1707. – Rijeka, 1771.). Najranija dva nacrti su iz 1750. i vezani su za otok Krk, a čuvaju se u Archivio di Stato u Veneciji. Riječ je o tlocrtu i procjeni jedne javne ruševine u gradu Krku te o panoramskom prikazu zaljeva u Omišlju. Novootkriveni dokument pojašnjava Michelazzijev angažman od strane Tršćanske uprave zadužene za gradove Rijeku, Senj i Karlobag budući da ga je 1755. carica Marija Terezija imenovala carsko-kraljevskim arhitektom. U tu svrhu Michelazzi 1757. i 1758. radi desetak planova i projekata za javne gradnje u Senju i Karlobagu. Za Senj crta tlocrt grada s projektom modernizacije gradske luke i njezine obrane od bure. Posebno se izdvaja plan za njegov veliki zahvat, skretanje i gradnju novog korita potoka koji teče kroz grad te se ulijeva u senjsku luku. Tu su i projekti za zatvore u kaštelu, zdravstveni ured, klaonicu te mesnice. U Karlobagu radi projekt obnove kaštela, mesnice, novu cisternu te javni administrativno-stambeni objekt na glavnom gradskom trgu. Posljednji nacrt i projekt nastao je 1770., a riječ je o zgradi nove klaonice s mesnicama u Rijeci. Iako najveći dio Michelazzijevih planova zbog financija nije izveden, ovdje objavljeni nacrti prvi su takvi poznati u njegovom opusu, a on će svakako rasti s obzirom da se je majstor osim kiparstvom te altaristikom bavio i arhitekturom.

Ključne riječi: Antonio Michelazzi, arhitektura, projekti, nacrti, Krk, Omišalj, Senj, Karlobag, Rijeka, 18. stoljeće

ABSTRACT

The article brings twelve unknown designs and projects of Rijeka's sculptor and altar maker Antonio Michelazzi (Gradisca d'Isonzo, 1707 – Rijeka, 1771). The earliest two designs, dating from 1750 and linked to the island of Krk, are today preserved at the Archivio di Stato in Venice. One is a ground plan and assessment of a public ruin in the town of Krk, and the other a panoramic view of the Omišalj bay. A newly discovered document clarifies Michelazzi's commissioning by the Trieste administration in charge of Rijeka, Senj, and Karlobag, since Empress Maria Theresa appointed him the imperial-royal architect in 1755. In that capacity, Michelazzi worked on a dozen plans and projects for public works in Senj and Karlobag during 1757 and 1758. He drew a map of Senj with a project for modernizing the city port and its defence against stormy winds. A particularly important project was his plan to redirect the stream that ran through the town into the harbour of Senj, for which he designed a new riverbed. There were also projects for prisons in the citadel, a health office, a slaughterhouse, and butcher shops. In Karlobag, he made a project for the renovation of the citadel, butcher shops, a new cistern, and a public administrative-residential building on the main town square. His last design and project was a new slaughterhouse with butcher shops in Rijeka in 1770. Although most of Michelazzi's designs were never put in practice because of the lack of finances, the designs published here are the first of this kind in his known oeuvre, which will certainly grow further, since he was also involved in architecture besides sculpture and altar making.

Keywords: Antonio Michelazzi, architecture, projects, designs, Krk, Omišalj, Senj, Karlobag, Rijeka, 18th century

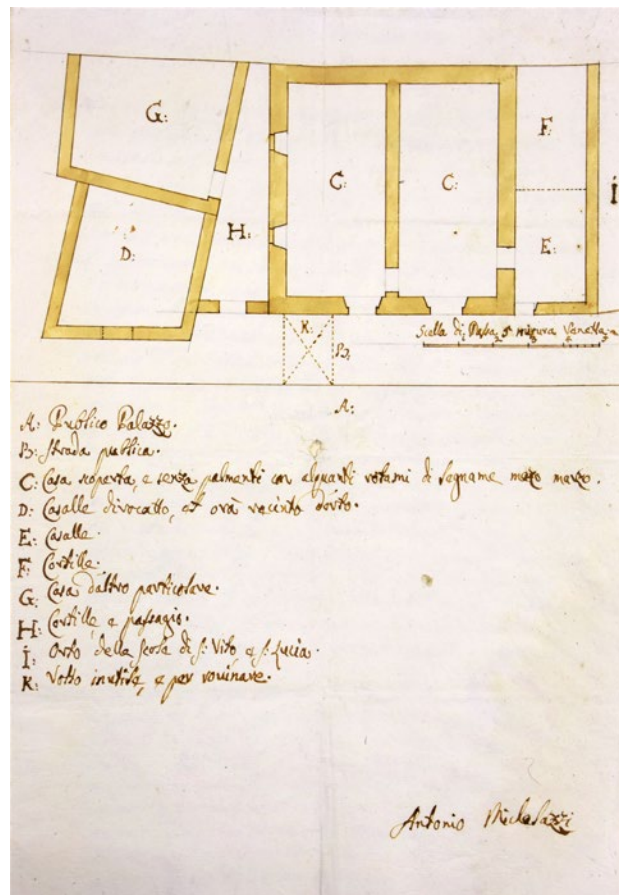
Antonio Michelazzi (Gradisca d'Isonzo, 1707. – Rijeka, 1771.) najznačajniji je kipar i altarist djelatnik u Rijeci tijekom 18. stoljeća.¹ Majstor je prvi put zabilježen u kvarnerskom gradu 1724. u radionici njegova učitelja Paola Zulianija (Gradisca d'Isonzo, 1689.-1769.).² Od kraja trećeg desetljeća 18. stoljeća pa sve do smrti, Michelazzi je klesao mramorne oltare i kipove, ne samo za naručitelje i crkve na Kvarneru te Istri, već i za one u Zagrebu, Ljubljani i Grazu. Po količini i kvaliteti radova te, povrh svega, po gotovo pola stoljeća dugoj karijeri, Michelazzi se doista može smatrati jednim od najvažnijih umjetnika djelatnih u 18. stoljeću na istočnoj obali Jadrana. U Rijeci je sačuvan najveći broj njegovih impresivnih djela. Dovoljno se prisjetiti glavnog oltara u nekadašnjoj riječkoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima podignutog 1744., kako bi se odredile sve majstorove kvalitete, kako u oblikovanju arhitekture oltara, tako i u klesanju vrsnih mramornih skulptura (sl. 1).

Do sada nije bio poznat niti jedan Michelazzijev nacrt, odnosno arhitektonski crtež, iako je majstor prilikom sklapanja ugovora za oltare, uz eksplikaciju materijala i izgleda njegove arhitekture, po ustaljenom običaju prilagao i popratni nacrt.³ To je vidljivo iz sačuvanih ugovora za oltare u riječkoj isusovačkoj crkvi, zagrebačkoj katedrali te župnoj crkvi u Bribiru gdje se izrijeком navode i njegovi vlastoručni nacrti - *disegno*.⁴ Dosadašnje istraživanje Michelazzijeva opusa temeljilo se na njegovoj intenzivnoj kiparskoj i altarističkoj produkciji u drugoj četvrtini 18. stoljeća, dok je u trećoj četvrtini njegova aktivnost ostala gotovo nepoznata. Novopronađeni dokumenti otkrivaju Michelazzija u drugačijoj ulozi i na novoj dužnosti, onoj carskog i kraljevskog arhitekta što je 1755. postao imenovanjem carice Marije Terezije.

Merkantilistička politika Habsburga u oživljavanju sjevernog Jadrana jasno se očitovala u proglasu cara Karla VI. (1711. – 1740.) kojim su Trst i Rijeka 1719. postali slobodne kraljevske luke. Ta se politika nastavila i u vrijeme Marije Terezije (1740. – 1780.) koja se, nakon gubitka Šleske, odlučila orijentirati na sjeverni Jadran kako bi oživjela trgovinu između kontinentalnog zaleđa i Sredozemlja. Zbog toga je bilo važno da se luke Akvileja, Trst, Rijeka, Kraljevica, Senj i Karlobag stave pod zajedničku upravu. Sukladno tome je 1749. bilo osnovano jedinstveno komercijalno-upravno područje s nazivom Austrijsko primorje.⁵ Ono je bilo pod nadležnošću Trgovačke uprave u Trstu, a koja je bila podređena Dvorskom trgovačkom vijeću u Beču. Rijeka je od 1749. bila u sastavu Austrijskog primorja, a Senj biva pridružen 29. studenoga 1752., da bi se naposljetku nakon razgraničenja s Vojnom krajinom 1754. pripojio i Karlobag.⁶ Iako je Michelazzi većinu svojih projekata i nacrti izveo upravo za Habsburške posjede, njegovi najraniji crteži vezani su uz područje pod vlašću Mletačke republike, odnosno otoka Krka.

Krk

U *Archivio di Stato* u Veneciji u fondu magistrature *Rason vecchie* nalazi se dio gradiva vezan za otok Krk.⁷ Senat je ovu državnu magistraturu osnovao u drugoj polovici 14. stoljeća, a bila je zadužena za financijsku reviziju i nadgledanje plaćanja dacija, napose onih na području *Stato da Mar*. Među krčkim spisima pažnju je pobudio nacrt jedne neidentificirane kuće, budući da je na njemu označena javna, odnosno providurova palača u gradu Krku.⁸ Do sada nepoznata dokumentacija omogućuje da se ovaj nacrt stavi u preciznije definiran kontekst (sl. 2).⁹ U siječnju 1750. Franjo Meršić pokojnog Ivana (Francesco Mersich quondam Giovanni) uputio je molbu magistraturi *Rason vecchie* u želji da kupi ruševinu u javnom vlasništvu smještenu preko puta providurove palače u Krku. Opisujući jadno stanje zidova, Meršić traži i dozvolu da može srušiti svođeni most koji se diže nad ulicom i spaja dvije zgrade u javnom vlasništvu. Njegovu molbu prihvaćaju magistrati Antonio Moro i Lazzaro Ferro te traže da krčki providur pronađe javnog procjenitelja koji će učiniti

1.
Antonio Michelazzi, Glavni oltar
u nekadašnjoj augustinskoj crkvi
svetog Jeronima, 1744., Rijeka

Antonio Michelazzi, high altar in
the former Augustinian church of St
Jerome, 1744, Rijeka

2.
Antonio Michelazzi, Nacrt javne
ruševine u gradu Krku, 1750.
(Archivio di Stato, Venezia)

Antonio Michelazzi, drawing of a
public ruin in the town of Krk, 1750

crtež postojećeg stanja, dati mjere čestice te objektivno prosuditi vrijednost nekretnine, a kako nitko ne bi bio na gubitku. U pismu kojeg je u ožujku sljedeće godine magistraturi *Rason vecchie* uputio krčki providur Alessandro Semitecolo, stoji kako za točnost nacrtu jamči njegov autor – arhitekt Antonio Michelazzi. Providur se je i osobno uvjerio u stanje ruševne kuće, ocjenjujući ju kao posve beskorisnu, štoviše govori o nužnosti uklanjanja mosta koji prijete rušenjem na ulicu, a što bi oštetilo i samu javnu palaču. U kolovozu 1751. donosi se konačna odluka kojom se dozvoljava Franji Meršiću kupovina i obnova ruševne kuće.

Među arhivalijama sačuvan je potpisani Michelazzijev crtež te njegova ekspertiza radi koje je bio pozvan u Krk. Michelazzi sebe naziva arhitektom te govori da je na otok došao kako bi procijenio jednu ruševnu kuću pokraj javne palače.¹⁰ Utvrdio je da je riječ o objektu s ruševnim i vlažnim zidovima, bez krova i drvenih međukatnih podnica. Navodi da su i susjedni objekti pretrpjeli štetu od ove razvaline te tvrdi da bi ruševno zide i most mogli pasti na ulicu i oštetiti javnu palaču. Konačno, ruševinu prema svojoj savjesti i znanju procjenjuje na 300 malih lira, napominjući da se od postojećeg materijala na njoj ništa ne može iskoristiti. Michelazzijev je nacrt nastao 1750., a riječ je o posve jednostavnom crtežu gdje je izveden tlocrt prizemlja ruševine i susjednih objekata označen slovima, a legenda je ispisana u lijevom donjem kutu.¹¹ Mjerna skala izražena je u pet venecijanskih koraka (tal. *passo*).¹² Između ruševine i javne palače je ulica, a iznad nje je manji svodeni most koji se treba ukloniti. S lijeva je ljevasto dvorište i prolaz omeđen ruševnom kućom u kojoj je sada vrt, a iza nje pak druga kuća. S desne strane ruševine je manja kuća sa stražnjim dvorištem, a sasvim desno vrt bratovštine svetog Vida i Lucije. Valja istaknuti da

Michelazzi u Krku nije bio nepoznat. On je desetljeće ranije, sa suradnicima, gradio monumentalni mramorni oltar za kapelu Gospe od Ružarija u krčkoj katedrali, a koji je u 19. stoljeću postavljen u prezbiterij otočne stolnice.¹³

Omišalj

U istom krčkom fondu magistrature *Rason vecchie* u Veneciji čuva se i crtež, odnosno geografski prikaz omišaljskog zaljeva s popratnom, djelomično sačuvanom dokumentacijom (sl. 3, 4).¹⁴ Prvi dio procesa nedostaje, ali se da zaključiti kako je on počeo 1749. godine. Paron Giacomo Baffo pokojnog Giacoma, rodom s venecijanske Giudecce uputio je molbu magistratu *Rason vecchie* da mu se odobri zakup omišaljskog zaljeva kako bi u njemu lovio tune. Prema izvješću iz veljače 1750. čini se kako magistrat nije bio previše naklonjen ovoj privatnoj molbi. Naime, oni tvrde da je od pamtivijeka ulov ribe u zaljevu isključivo pravo siromašnih stanovnika Omišlja, naravno uz plaćanje uobičajenog dacija državi. Nadalje, napominju da Giacomo Baffo već ima tunere u obližnjoj uvali Voz te da sada želi prigrabiti i omišaljski zaljev za sebe mimo interesa stanovnika. Krčki providur Alessandro Semitecolo je u svibnju iste godine primio tri predstavnika Omišlja kako bi im se pročitala Baffova molba. Oni su je jednoglasno prihvatili uz uvjete koje je Baffo već u svojoj molbi ponudio. Naime, Omišljani u zaljevu love skuše, ali samo noću tijekom travnja i svibnja, stoga Baffo može koristiti tunere danju i pod uvjetom da u spomenutim mjesecima svaku večer izvuče mreže na obalu te ni na koji način ne ometa noćni lov na skuše. U rujnu 1750. providur Semitecolo obišao je omišaljski zaljev te izvijestio magistrat kako smatra da će Baffov prijedlog biti koristan i zbog plaćanja najma državi za ribolov u zaljevu.

3.

Antonio Michelazzi, Crtež
Omišaljskog zaljeva, 1750.
(Archivio di Stato, Venezia)

Antonio Michelazzi, drawing of the
bay of Omišalj, 1750

4.

Zračni snimak Omišaljskog zaljeva
(preuzeto s Google maps)

Aerial view of the bay of Omišalj
(from Google maps)

5.
Fotografija Omišaljskog zaljeva iz
1932. (Internet)

Photograph of the bay of Omišalj,
1932 (from the Internet)

Providur opisuje nacrt kojeg je izradio javni procjenitelj, Antonio Michelazzi te objašnjava slova iz legende na crtežu. Pod liticom starog grada Omišlja maleni je poluotočić s tunerom, a preko puta na drugoj obali zaljeva još je jedna koju stanovnici koriste za lov na skuše. Do nje Baffo želi izgraditi dvije male kućice od suhozida pokrivene daskama, a služit će za njegove stražare i tunolovce. Po sredini zaljeva kameniti je duguljasti rt, odnosno greben nalik šiljku koplja. Na njemu Baffo planira podići maleno skladište i kuhinju za pripremu ribe i ostavu za ribarske potrepštine. Kako je greben posve kamenit i beskoristan te služi samo za pristajanje i iskrcavanje male drvene građe, planirana gradnja kuhinje te skladišta neće učiniti nikakvu javnu ni privatnu štetu. Michelazzi je izveo relativno točan i jednostavan panoramski crtež zaljeva gledan iz ptičje perspektive.¹⁵ U sredini nacрта je natpis kojim autor potvrđuje kako je svojom rukom izveo prikaz prema nalogu parona Giacoma Baffa.¹⁶ Na Michelazzijevu crtežu pažnju plijeni tek malena idealizirana veduta Omišlja na litici. Među kućama ističe se zvonik župne crkve iz prve polovice 16. stoljeća te kula s kruništem iz 15. stoljeća, bez sumnje frankopanski toranj srušen početkom 20. stoljeća.¹⁷ Michelazzi je pod gradom označio i staru crkvicu svetog Antuna koja i danas postoji. Na fotografiji zaljeva iz 1932. uočljiv je kameniti greben gdje je Baffo planirao sagraditi skladište i malenu kuhinju, a sasvim lijevo na poluotočiću pod Omišljem još je vidljiva tunera na istoj lokaciji gdje ju je označio Michelazzi 1750. godine (sl. 5).

Senj

Po nalogu Kraljevskog komercijalnog vijeća u Beču u drugoj polovici 1750-ih Tršćanska uprava se je aktivirala oko uređenja i poboljšanja senjske luke, obnove grada i njegova kaštela, kao i oko rješavanja problema prometne povezanosti Senja s kontinentom. Jedan od glavnih problema Senjana bio je potok koji se s obližnjih brda slijevao u grad. Tekao je uz kaštel te potom kroz otvor u zidinama ulazio u samo naselje, prolazio ispod pavlinske crkve i ulijevao se u gradsku luku nanoseći u nju mulj i prljavštinu. Dana 23. rujna 1757. nabujali je potok poplavio grad pa je Tršćanska uprava u Beč poslala izvješće skupa s planom kako bi se taj problem mogao efikasno riješiti.¹⁸ Među arhivalijama koje su se nekada nalazile u Ratnom arhivu u Beču, a od 1985. u Državnom arhivu u Zagrebu sačuvano je

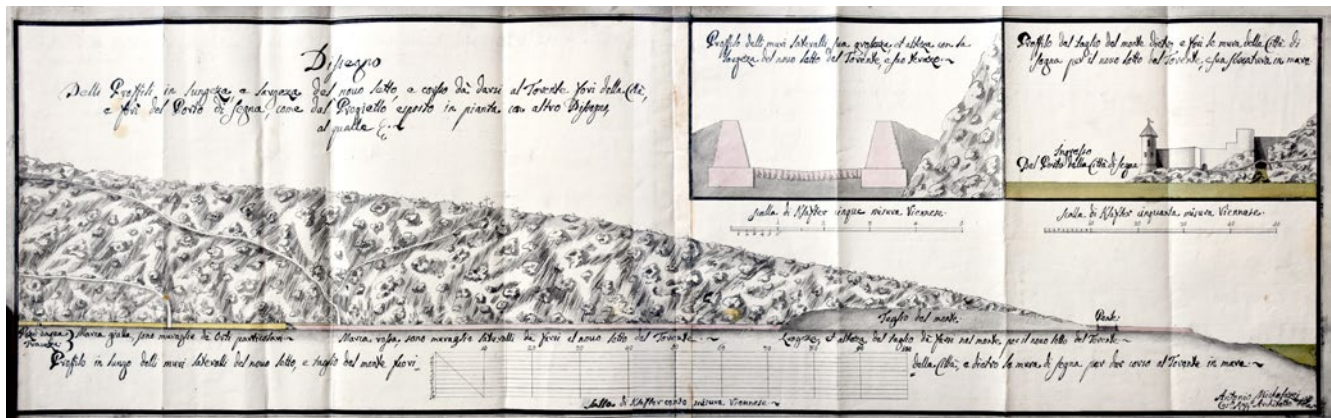
više različitih planova i dokumenata.¹⁹ Međutim, projekti i nacrti koje je potpisao Antonio Michelazzi, a vezani su uz Senj i Karlobag, do danas su ostali nepoznati.²⁰ U jednom od njih sam majstor govori o okolnostima svojeg angažmana od strane Tršćanske uprave. Naime, 17. listopada 1755. carskom ga je odredbom Marija Terezija imenovala carskim i kraljevskim arhitektom zaduženim za javne gradnje u Rijeci uz godišnju plaću od 408 fiorina u trajanju od dvije godine i 4 mjeseca.²¹ Sukladno tome, dekretom Uprave od 8. kolovoza 1757. Michelazzi je postao nadležan i za javne gradnje te popravke u Senju i Karlobagu pa je svoje nacрте ponosno potpisivao titulom *Cesareo Reggio Architetto*. On je krajem siječnja 1758. otišao u Senj kako bi izvidio mogućnosti obnove i poboljšanja grada i luke. Riječ je o sljedećim projektima s većim dijelom sačuvanom, no izmiješanom dokumentacijom, a odnosi se na novo korito potoka, senjsku luku, zatvore u kaštelu, zdravstveni ured, klaonicu i dućane za prodaju mesa.

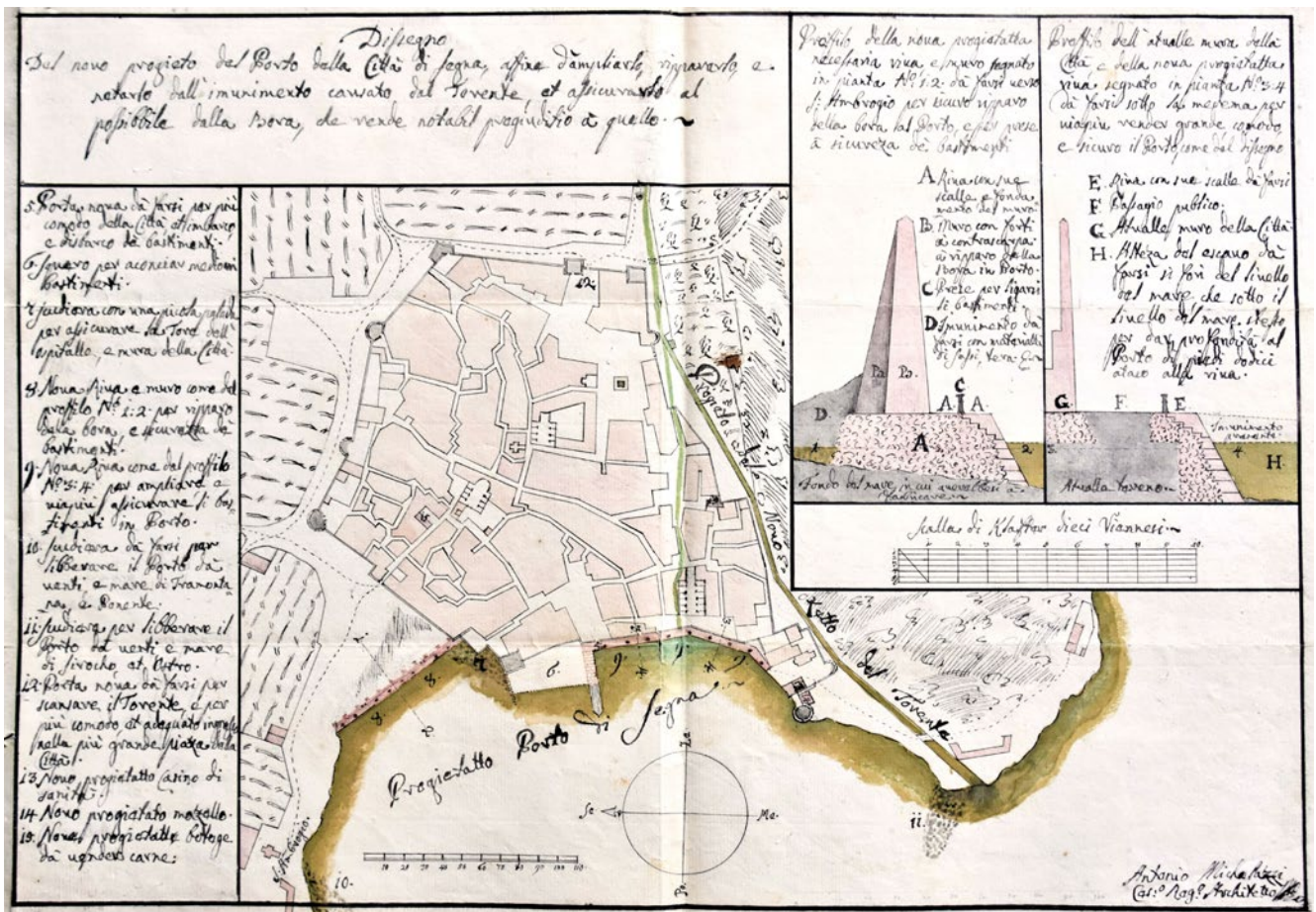
Najzahtjevniji Michelazzijev projekt bio je skretanje korita potoka, odnosno njegovo preusmjeravanje izvan gradskih zidina i luke u more. Arhitekt je detaljno ispitao razloge velike poplave 1757. te ustanovio da golema količina vode nije mogla proći kroz postojeći otvor u zidinama pa se potok izlio između njih i brda, rastvorio gradska vrata kod kaštela te poplavio niže dijelove naselja u visini od 4 stope.²² Kako bi se to u budućnosti izbjeglo Michelazzi je predložio da se njegovo korito skrene van grada, odnosno između gradskih zidina i brda Nehaj, a za što će trebati iskopati oko 600 klaftera kubnih materijala.²³ Bočne zidove korita trebat će obzidati, a dno izvesti kamenim pločama kako bi se osigurala jednolična protočnost vodene struje. Kako će mjesto skretanja potoka biti kod zaobljene kule kaštela i obližnjih gradskih vrata „od kaštela”, Michelazzi je predvidio njihovo zatvaranje i otvaranje novih uz „pokoji arhitektonski ukras”. Nova je vrata smjestio na sjever između topničke kule i kaštela, čime je osmislio pogodniji ulaz na najveći gradski trg, odnosno na mjestu gdje će nešto kasnije biti otvorena „Velika vrata”, odnosno *Josephinae finis*. Konačno, preko novog korita potoka trebala su voditi dva kamena mosta, jedan prema utvrdi Nehaj, a drugi uz more, prema crkvi svete Marije od Arta. Ukupne radove za ovaj veliki zahvat Michelazzi je procijenio na 21595 fiorina. Na nacrtu je vidljiva padina brda s puteljcima koji vode prema tvrđavi Nehaj te kalvariji s tri križa postavljena 1740. godine (sl. 6).²⁴ Na presjeku su označeni bočni zidovi korita i iskop brda te most blizu obale prije izlivanja potoka u more. U gornjem desnom dijelu arhitekt je prikazao presjek korita s bočnim zidovima te popločenjem dna, kao i jugoistočnu stranu gradskih zidina s kulom Šabac i vratima te novom lokacijom izljeva potoka u more.

Još složeniji bio je Michelazzijev plan za popravak i reorganizaciju senjske luke. Nakon što se dobro raspitao o mikroklimi i pošto je više puta promatrao olujno

6. Antonio Michelazzi, Presjek brda i novog korita potoka u Senju, 1758. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, Cross-section of the hill and the new riverbed in Senj, 1758

7. Antonio Michelazzi, Plan Senja i gradske luke s prijedlogom obnove, 1758. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, Map of Senj and the town port with a reconstruction proposal, 1758

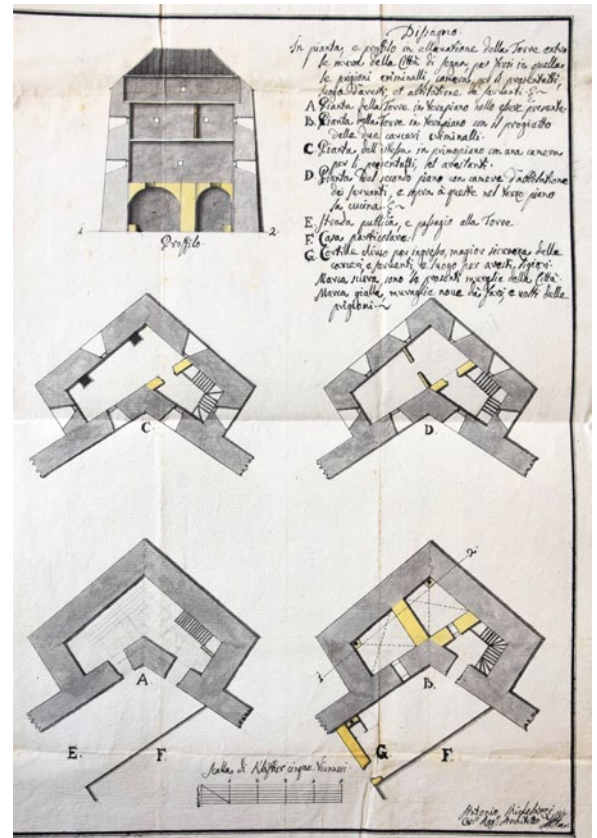
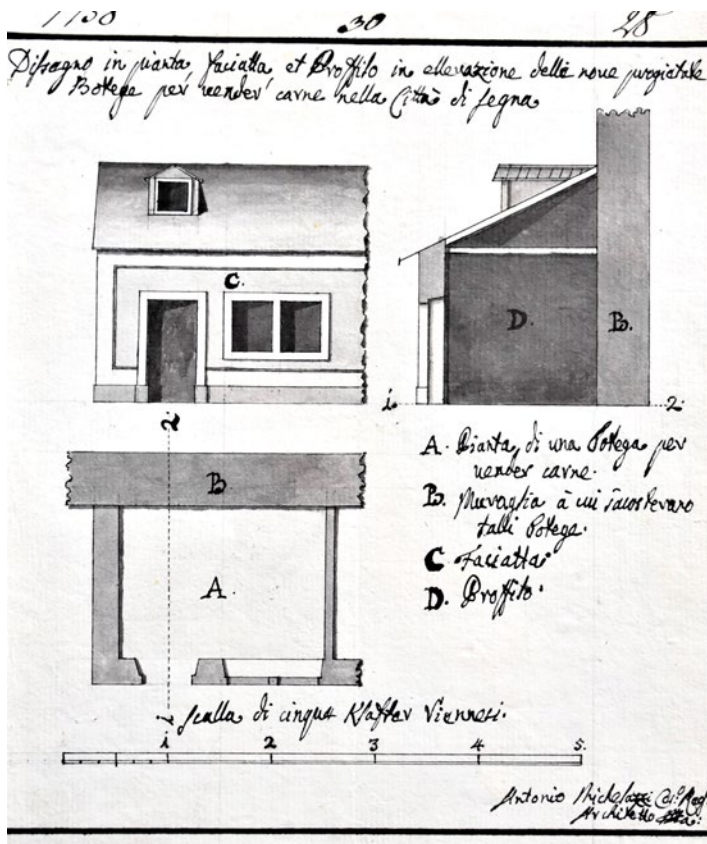
8. Zračni snimak Senja (preuzeto s Google maps)

Aerial view of Senj

more u vrijeme bure, došao je na ideju kako poboljšati i zaštititi luku. U tu je svrhu izradio, najvjerojatnije i prvi precizniji urbanistički plan cijelog grada Senja s gusto ucrtanim tkivom ulica i stambenih blokova, katedralom, franjevačkom i pavlinskom crkvom, sa zidinama i kulama te sa starim i novim koritom potoka, kao i obalom s novim planiranim gradnjama (sl. 7, 8).²⁵ Michelazzi je predložio podizanje nove kamene rive pred gradskim zidinama s bitvama za vezivanje brodova i stepenicama za silazak u more.²⁶ Nova riva je trebala biti prostrana kako bi služila i za javni prolaz građana, a od bure će je štiti gradske zidine što je arhitekt prikazao na presjeku 3-4 svog nacrtu. Sukladno tome planirao je i probijanje novih morskih vrata smještenih uz postojeći mul uz koji je predvidio i gradnju manjeg brodogradilišta za popravak plovila. Predvidio je produbljivanje luke, posebno na onom mjestu gdje se ulijeva potok i nanosi mulj. Zato je odredio da se treba napraviti iskop u dužini od 50 i širini od 20 klaftera i to 2 klaftera ispod i 1 klafter iznad razine mora, a kako bi se tu moglo privezati 12 teretnih brodova. Michelazzi je, nadalje, planirao izgradnju velike kamene rive izvan zidina sa zapadne strane koja bi se protezala do crkve svetog Ambrozija. Tu bi rivu od bure branio visoki zaštitni kameni zid prema moru, sa stražnje strane ojačan zemljanim nasipom, a kako je vidljivo iz presjeka 1-2 na nacrtu. Na rtu kod crkve svetog Ambrozija trebalo je sagraditi nasip, odnosno lukobran, koji bi luku branio od valova te sjevernog i zapadnog vjetrova. Preko puta, na istočnom dijelu luke, kod crkve svete Marije od Arta, nužno je bilo izvesti drugi nasip za obranu od južnih vjetrova. Uz sve ove gradnje te rješavanje mulja iz potoka, kojeg je planirao usmjeriti van zidina, senjska je luka mogla postati korisna, štoviše dobra za brodove.

10.
Antonio Michelazzi, Projekt za gradnju nove mesnice u Senju, 1758. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, project for the construction of a new butcher's shop in Senj, 1758

11.
Antonio Michelazzi, Projekt za pregradnju kule u senjskom kaštelu, 1758. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, project for restructuring the tower at the Senj citadel, 1758

Od svih Michelazzijevih crteža ovaj se ističe zbog istančanog laviranja i dočaravanja trodimenzionalnosti građevnog sklopa na obali mora.

Nadalje, on projektira i malene dućane za prodaju mesa, identične onima u Karlobagu (sl. 10).²⁹ Napominje, da će cijena od 200 fiorina biti svima ista ukoliko se oni budu naslanjali na javne zidove.³⁰ Na planu Senja Michelazzi je predvidio da dućani za prodaju mesa budu smješteni u ulici nedaleko od katedrale, kao i uz gradske zidine sjeveroistočno od pavlinske crkve. Konačno, posljednji sačuvani majstorov projekt je pregradnja ugaone kule zvane Boja u sklopu gradskog kaštela (sl. 11).³¹ Stara dvokatna kula u obliku nepravilnog slova „L” okrenuta je prema gradu, odnosno prema trgu za kojeg je Michelazzi predvidio uklanjanje nižeg ogradnog zida oko kaštela, niveliranje terena te otvaranje novih, već spomenutih sjevernih vrata. Majstor je prizemni dio odlučio pretvoriti u zatvor. Stoga je zbog veće sigurnosti prostor pregradio kamenim zidom i presvdio kako bi dobio dvije ćelije. Proširio je stubište kojim se penje na prvi kat gdje je smjestio sobu za privedene, na drugom katu su dvije sobe za službenike, a iznad je i visoko potkrovlje s kuhinjom. Uz kulu, s unutrašnje strane sklopa predvidio je zatvoreno dvorište zbog veće sigurnosti uhićenika. Ove je pregradnje procijenio na 300 fiorina.³²

U Senju je 4. ožujka 1758. vijećala nadležna komisija te se očitovala o Michelazzijevim projektima.³³ Ocijenila ih je generalno dobrima, no preskupima s obzirom na ukupne financije, točnije s obzirom na 7773 fiorina kojima su raspolagali. Istaknuli su kako je Michelazzi pretjerao s troškovima vezanim uz skretanja potoka, izgradnju novog korita i mostova te da se taj posao umjesto procijenjenih 21595 fiorina može napraviti za dvije trećine navedene svote. Primjerice, kod probnog iskapanja ustanovilo se da se isti rad može izvesti za upola manju cijenu po metru kubnom nego li

je arhitekt to predvidio. Kameno popločenje korita potoka također se može izvesti jeftinije. Potom je komisija iznijela mišljenje da je cijena za dva kamena mosta preko novog korita potoka u iznosu od 1000 fiorina bacanje novaca u vjetar, kada se za istu svrhu mogu sagraditi dva drvena mosta za cijenu od 25 fiorina. Po pitanju kamenih Michelazzijevih mostova, pomalo sarkastično postavljaju retoričko pitanje „kojoj svrsi služe takvi oholi mostovi?!“³⁴

Iako je Michelazzi prvi razradio plan kako skrenuti potok i zaštititi senjsku luku od bure, njegove su projekte onemogućile nesretne okolnosti te, povrh svega, nedostatak novaca. Kada je 1775. car Josip II. boravio u Senju, istaknuo je kako grad gotovo i nema uređenu luku.³⁵ Tek u zadnjoj četvrtini 18. stoljeća, paralelno s gradnjom Jozefinske ceste u smjeru Karlovac – Senj, pod vodstvom građevinskog inženjera Vicenza Struppija, počeo će se sustavnije rješavati komunalna infrastruktura.³⁶ Senjski su trgovci tražili da se luka zaštiti od bure gradnjom skladišnih magazina za žito te lukobranima na moru. Taj je zadatak povjeren vojnom časniku, Senjaninu Filipu Vukasoviću, koji je obzidao gradsku rivu te krenuo preusmjeravati potok van grada, a što se zbilo tek u osvit 19. stoljeća.

Karlobag

Od spomenutih gradova pod nadzorom Tršćanske uprave, Karlobag je bio najizoliraniji te najzaostaliji, zacijelo i zbog tragične novovjekovne prošlosti, tijekom koje je između 1525. i 1672. tri puta spaljen, srušen i ponovno obnavljan.³⁷ Uprava u Trstu je 1756. tražila od senjskog kapetana i namjesnika Nikole Marottija da dostavi izvještaj o općem stanju u Karlobagu. On je tamo poslao činovnika Antonija de Pittonija, koji je temeljito ispitao što sve nedostaje Karlobagu te je 12. ožujka 1756. poslao porazno izvješće o jadnom stanju tog grada u kojem živi svega 600 stanovnika.³⁸ Mjesto nije imalo statut i nitko nije poznao zakone ni opće propise. Stoga je bilo potrebno formirati gradsko vijeće i podijeliti mu članove na patricije i pučane, a za njegov rad valjalo je urediti prostore za kancelarije, blagajnu i arhiv. U gradu nije bilo prokuratora, odvjetnika, notara, liječnika ni škole pa je zbog toga veliki broj stanovnika bio nepismen. Izvještaj govori i o velikom problemu vezanom za nestašicu pitke vode, spominjući tek jednu cisternu na trgu i jednu u kaštelu, uz napomenu kako u njima nema dovoljno vode ni za deset dana u godini. Pittoni smatra da je potrebno proširiti cijeli grad, sagraditi staje i prenočište za karavane, a s ciljem poboljšanja i unaprijeđivanja trgovine. Zatim nalaže da se nabavi javni gradski sat i zvonu jer se do tada izmjena straže najavljevala lupanjem o obješenu konjsku potkovu. Nadalje, smatra da treba jamčiti slobodu vjeroispovijesti kako bi se u Karlobag, zbog strateškog mjesta i trgovine privuklo Židovsko i Muslimansko stanovništvo iz obližnje Bosne. Predlaže gradnju ceste od Senja do Karlobaga te primjećuje da je bila pogreška što se sadašnja ključna cesta od Karlobaga do Gospića, a koja je trenutno posve razrovana i neupotrebljiva, nije gradila u trasi starog rimskog puta. Stoga on smatra da je potrebno dovesti majstora iz Njemačke koji će postojeću cestu opet učiniti upotrebljivom. Posebnu je pažnju usmjerio na trgovinu napominjući kako treba iskoristiti blizinu Paga i trgovati solju koja je tražena u Lici i Bosni, a za karavane bi bilo nužno sagraditi lazarete i karantene te smještaje za bolju udobnost trgovaca. Pittoni govori o proizvodima koji stižu iz unutrašnjosti u Karlobag, a to su razne žitarice, soljeno i svježe meso, drvo, duhan, med, lan, željezne rude i krzno, dok se preko njega u Liku i Bosnu izvozi vino, ocat, sol, ulje, obrtnički proizvodi, tkanine i svila. Senjski službenik ističe kako Karlobag ima izvrsnu i sigurnu luku, no treba joj izgraditi veliki mul, magazine za skladištenje robe, zdravstveni ured s liječnikom i opskrbiti je pitkom vodom. Potrebno je podignuti klaonicu i mesnice te ih dati u zakup. Nužno je osnovati trgovački sud i banku i smjestiti ih u urede te posve obnoviti zapušteni kaštel i povećati broj posade na šezdeset vojnika.

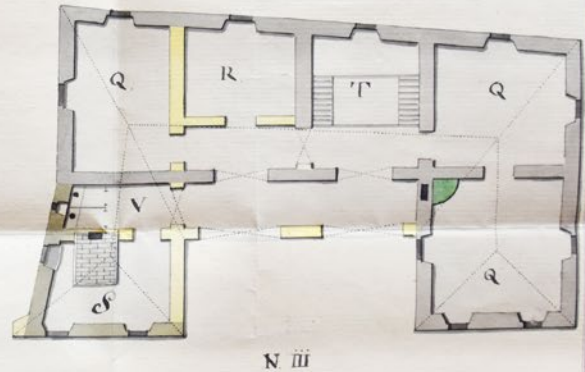
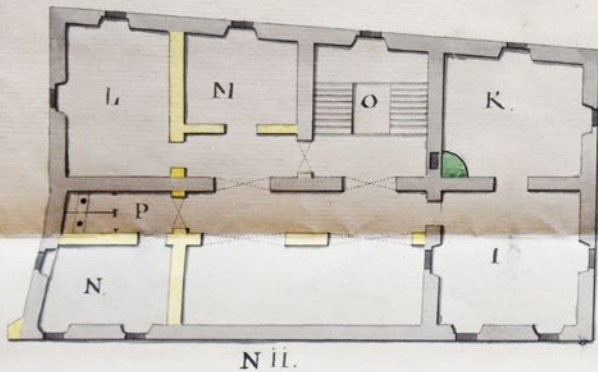
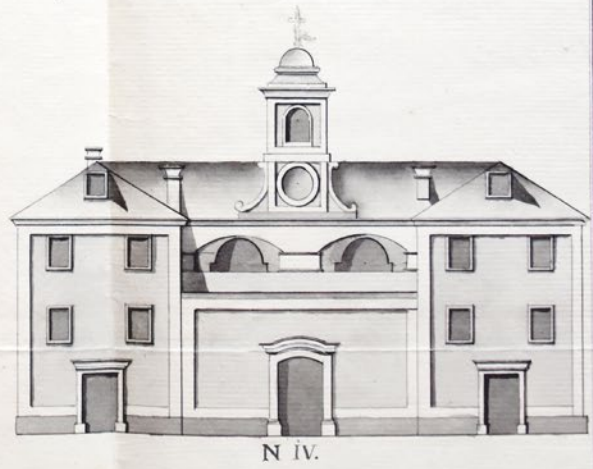
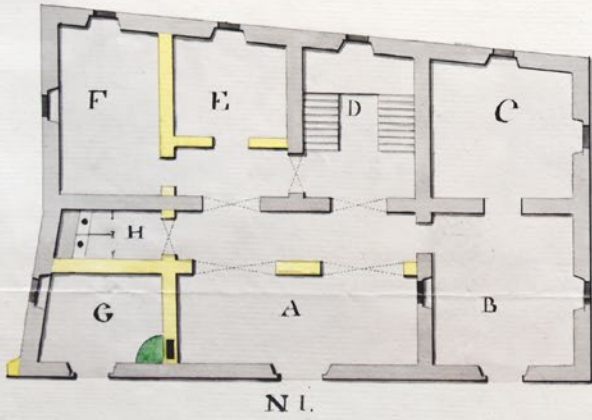

Pittonijev detaljni izvještaj jasno ocrtava stanje i potrebe Karlobaga, a za što će Uprava angažirati Michelazzija. Iako među predmetnom građom nisu sačuvani svi majstorovi dopisi i nacrti, moguće je rekonstruirati koji su bili njegovi prijedlozi za obnovu. Oni su se temeljili na potrebama koje je Pittoni zabilježio te na Michelazzijevom detaljnom izvidu u proljeće te ljeta 1757. godine. On je nakon povratka iz Karlobaga u Rijeku 28. lipnja 1757. napravio izvještaj i detaljan opis tekućih i mogućih troškova obnove.³⁹ Na prvom mjestu spominje kako treba popraviti, preurediti i povećati carsko-kraljevski objekt zvan *Culla*, a koji se nalazi na glavnom trgu uz more te služi za stanovanje gradskom zapovjedniku. Arhitekt je osobno pregledao objekt te utvrdio da se nalazi u lošem stanju. Krovu prijete urušavanje, grednjaci i podovi su vrlo krhki te nepravilnog oblika i nisu u skladu s pregradnjom soba. Michelazzi projektom predviđa izgradnju tornja sa zvonom i satom budući da je neophodan, zatim predviđa drugačiji raspored soba, a sve s ciljem kako bi bile korisnije, ne samo za službenike, već i za civilni sud koji se ima tu smjestiti. Za sve će to trebati dograđivati unutrašnje i dijelom vanjske zidove, a koje je on na nacrtu označio žutom bojom. Arhitekt napominje kako se u Karlobagu manualni rad plaća jednu trećinu više nego u Rijeci te će i prijevoz pijeska biti skuplji pa će ovakav veliki popravak ukupno iznositi 3500 fiorina. Nadalje, Michelazzi predviđa podizanje i drugih potrebnih objekata. Tako određuje da će se za gradnju novog zdravstvenog ureda, a čija se lokacija nalazi tik uz more, trebati koristiti vulkanski pijesak, odnosno *pozzolana* pa trošak procjenjuje na 1500 fiorina. Dvije nove mesnice bit će u blizini mora, odnosno naslonit će se na stražnje zidove zgrade u kojoj živi zapovjednik, stoga će koštati 600 fiorina. Nadalje, predviđa gradnju prostranih štala za konje, a u kojima će se moći smjestiti kočije i kočijaši zajedno s tri odvojene sobe za bolesnike u slučaju zaraze, a što će ukupno koštati 2000 fiorina. Tu je još i gradnja cisterne procijenjena na 2000 fiorina te popravak kaštela u iznosu od 1000 fiorina. Michelazzi je dodao i trošak za iskop postojećeg mandrača koji je u vrijeme plime, kako na ulazu tako po sredini dubok više od 3 stope, a u vrijeme oseke samo 1 stopu. Taj će iskop koštati 2000 fiorina, tako da se ukupni trošak za predviđene radove u Karlobagu popeo na 13 200 fiorina.

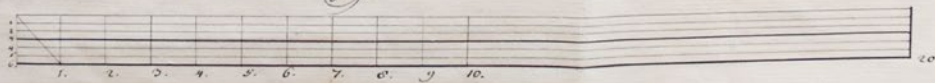
Iz gore navedenog sačuvana su tri nacrti, koji iako nisu potpisani, detaljno odgovaraju Michelazzijevoj projekciji radova koje treba učiniti.⁴⁰ Prvi, i možda najzanimljiviji među njima je projekt pregradnje i nadogradnje zgrade u kojoj živi zapovjednik, a koja bi trebala dobiti izgled reprezentativnog javnog objekta za civilnu te vojnu administraciju (sl. 12).⁴¹ Ta je dvokatnica pročeljem okrenuta prema istoku, a nalazi se na glavnom trgu nalik pravokutniku omeđenom kućama, a s južne strane morem. Postojeća je građevina otprilike pravokutnog oblika, unutar koje se stambeni prostori nalaze na sjevernoj i zapadnoj strani, dok je prema jugoistoku dvorište ograđeno visokim zidom. Kako bi dobio što više javnog i stambenog prostora, Michelazzi je odlučio prostor pregraditi zatvarajući jugoistočni dio dvorišta zidom te je tako dobio „bočno krilo”, ojačano istakom na vanjskom uglu. Potom je pred starijim pročeljem u dvorištu nadgradio lođu s dva luka oslonjena na zidani stub. Sada su prizemlje i dva kata dobili isti raspored prostorija, s postojećim dvokrakim stubištem uz začelni zid te novom lođom u tri registra. U prizemlju je Michelazzi predvidio prostorije za vaganje i skladištenje svežnjeva raznolike robe, potom sobu za smještaj drva te spremište za čuvanje vina, dok je u jugoistočnom kutu postavio grijanu prostoriju za vojničku stražu.⁴² U južnom dijelu lođe u prizemlju i na katovima bili su zajednički prostori, odnosno po dva nužnika. U istom rasporedu prostorija na gornjim etažama na prvom katu su grijana soba za trgovačko vijeće, potom soba za ured i blagajnu, prostorija za sastanak sudaca, soba za sudski ured te prostorija za slugu. Drugi je kat u potpunosti namijenjen privatnoj svrsi, odnosno stanovanju zapovjednika i njegove obitelji, a za što imaju tri prostorije. Tu je još i soba za sluškinje te kuhinja s kaminom i dimnjakom postavljenim u pregradni zid. Uz tri tlocrta Michelazzi je izradio i crtež pročelja zgrade gdje dominira zrcalna

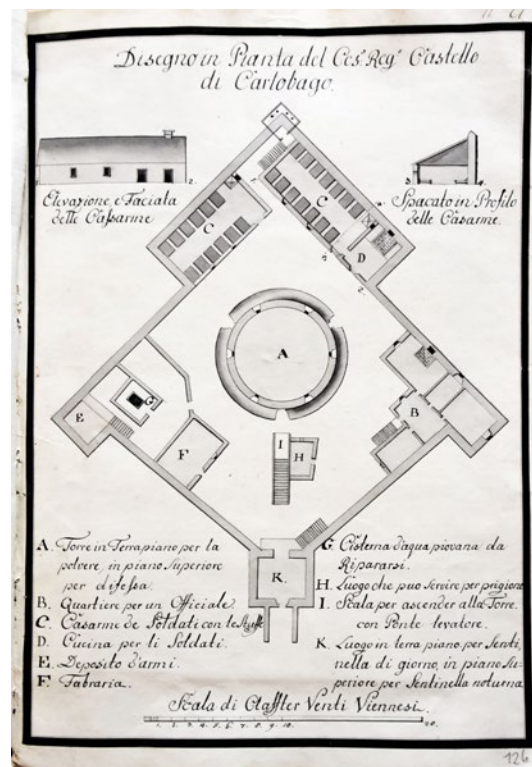
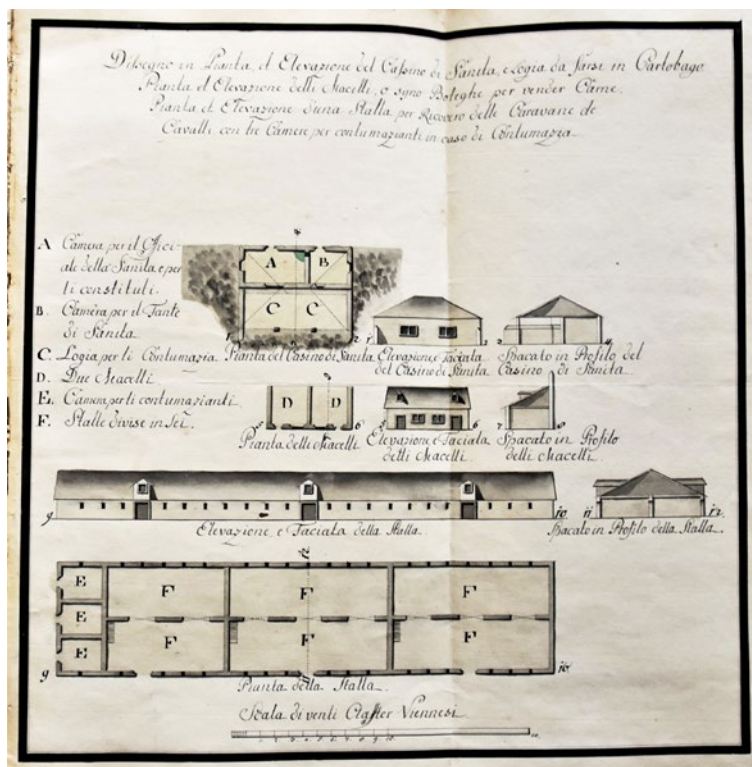
*Disegno in Pianta, et Elevazione della Ces. Reg.^a Commerciale Fabbrica della la Culla situata in Pi-
ana di Carlobago vicino al Mare affine ripararla, rimoderarla, et ampliarla per comoda Abbellazione di quel
Ces. Reg. Sig. Comandante per Separate Camere di Consiglio, Cancellaria, e Cassa Camere per l'unione
Consulla e Cancellaria dei Giudici, Luogo per la Pesa de Colli, per deposito di quelli, e per la Guardia
de Soldati, il tutto giusto al Disegno stesso, et. Alfabetto, alli quali &.*

N I. Pianta di Terzopiano.	In Terzopiano.	In primo piano	In Secondo piano.
N II. Pianta di primo piano.	A Ingresso e Cortile.	I. Camera con Stufa drilla al Muro per Consiglio Commerciale	Q Camere con Stufe per la Famiglia del Sigr. Comandante.
N III. Pianta di Secondo piano.	B. Luogo per la Pesa de Colli.	K. Camera per la Cancellaria e Cassa	R. Camera per le Serve.
N IV. Elevazione e Facciata che sta verso la Piazza.	C. Luogo per deposito de Colli.	L. Camera per l'unione de Giudici	S. Cucina.
Il machiato scuro, e la churaglia consistente dell'attuale Fabbrica.	D. Scala che conduce al primopiano	M. Camera per la loro Cancellaria	T. Scala che conduce in soffitta
Il machiato giallo, e l'aggiunta della churaglia da farsi per meglior e maggior comodita.	E. Luogo per le Legna.	N. Camera per la Serviti.	V. Luogi Comuni.
	F. Cantina.	O. Scala, che conduce al Secondo Piano	
	G. Luogo con la Stufa per la Guardia de Soldati.	P. Luogo Comuni.	
	H. Luogi Comuni.		

Scala di Claster Venti Viennesi.

12.
Antonio Michelazzi, Projekt za obnovu i nadogradnju javnog objekta na glavnom trgu u Karlobagu, 1757. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, project for the reconstruction and expansion of a public facility in the main square of Karlobag, 1757

13.
Antonio Michelazzi, Projekt za gradnju zdravstvenog ureda, mesnice i staje za karavane u Karlobagu, 1757. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, project for the construction of a health office, butcher shops, and a caravan station in Karlobag, 1757

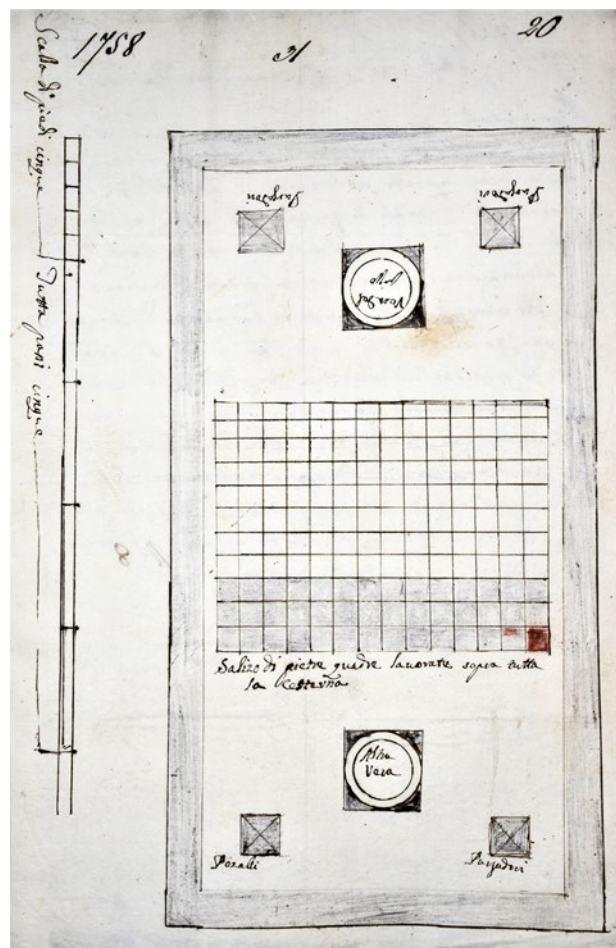
14.
Antonio Michelazzi, Plan kaštela s novom vojarnom u Karlobagu, 1757. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, plan of the citadel with the new barracks in Karlobag, 1757

simetrija svih njezinih dijelova, a što građevini daje svečan i odmjeran izgled. Dva se portala nalaze na „bočnim krilima”, dok središnji s lučnom profilacijom vodi u maleno pravokutno dvorište rastvoreno superponiranom lođom s dva luka nad kojima se diže toranj za sat i zvono. Michelazzijevo novo pročelje s nadogradnjama i tlocrtnom dispozicijom prostora zgrade, svakako je bliže kontinentalnim nego mediteranskim uzorima.⁴³ Ne treba zaboraviti da je gradski Magistrat u Rijeci zadužio upravo Antonija Michelazzija za popravak gradskog tornja oštećenog u potresu 1750., a za što je 1753. dobio 80 fiorina.⁴⁴ Iako njegova uloga, osim u kiparskoj dekoraciji spomenutog tornja, nije jasnije precizirana, valja upozoriti na identični detalj koji povezuje riječki i projektirani karlovaški toranj. U Rijeci to su dvije tanke volute koje flankiraju polje s poprsjima careva Karla VI. i Leopolda I. nad portalom tornja, a kakve u Karlobagu omeđuju kružni brojčanik sata. Nažalost, izgled riječkog tornja nije se sačuvao u svom izvornom obliku budući da je obnavljan početkom 19. stoljeća te radikalno krajem istog, kada mu je u duhu historicizma izmijenjena oktogonala loža i limena kupola.

Na slijedećem nacrtu Michelazzi je projektirao nekoliko novih i važnih objekata za javnu upotrebu crtajući im tlocrt, elevaciju pročelja i presjek. Zdravstveni ured, odnosno paviljon trebao je biti smješten tik uz more istočno od mandrača i podno župne crkve svetog Karla Bromejskog (sl. 13).⁴⁵ Riječ je o posve jednostavnoj pravokutnoj prizemnici natkrivenoj četverostranim krovom, a podijeljenoj na ložu za zaražene i dvije sobe namijenjene boravku službenika zdravstvenog ureda. Potom je Michelazzi projektirao dvije mesnice čiji se stražnji zidovi naslanjaju na začelje javne građevine u kojoj živi zapovjednik. To je prizemnica podijeljena pregradnim zidom te pokrivena jednoslivnim krovom sa svjetlarnikom. Konačno, arhitekt je izveo i nacrt za veliku štalu za smještaj konja i karavane, a trebala je biti izgrađena na ulasku u grad sa sjeverne strane. To je izdužena prizemnica podijeljena na šest većih odjeljaka za štale natkrivene dvoslivnim krovom sa svjetlarnicima. Na južnoj strani objekta nalazile su se tri sobe za zaražene putnike.

15.
Antonio Michelazzi, Projekt za gradnju cisterne u Karlobagu, 1758. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Antonio Michelazzi, project for the construction of a cistern in Karlobag, 1758

16.
Roko Stuparić, Nacrt za cisternu u Karlobagu, 1758. (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)

Roko Stuparić, design of the Karlobag cistern, 1758

Michelazzi je osmislio i obnovu zapuštenog karlovačkog kaštela na brežuljku, pritom izradivši nacrt postojećeg stanja uz dodatak vojarne koju je projektirao na sjevernoj strani kompleksa uz trošak od 1000 fiorina (sl. 14).⁴⁶ Oko starije cilindrične kule u srcu utvrde izgrađen je kaštel nalik rotiranom kvadratu s pravokutnim kulama na uglovima. U kompleks se ulazi s južne strane kroz kulu koja u prizemlju ima prostor za boravak dnevne, a na katu noćne straže. U prizemlju središnje kule je barutana, dok gornji kat služi za obranu. Kuli se prilazi iz dvorišta preko kamenog stubišta s pokretnim mostom. Za manji prostor uz stubište Michelazzi predlaže funkciju zatvora. U istočnom dijelu dvorišta sagrađen je objekt na kat s pet prostori-ja namijenjen časniku. U zapadnom dijelu je kovačnica, cisterna, a vanjsko stubište vodi uz ugaonu kulu u kojoj je oružana. U sjevernom uglu kaštela Michelazzi dograđuje dvije odvojene prizemnice naslonjene na zid, što služe kao grijani dormitoriji za vojnike. U onom na sjeveroistočnoj strani smjestio je i kuhinju s kaminom.

No, čini se da je ove Michelazzijeve projekte s početka ljeta 1757., a kako to obično i biva, u drugi plan stavila nužnost opskrbe pitkom vodom, odnosno hitna izgradnja gradske cisterne. Stoga on dolazi u Karlobag 30. kolovoza iste godine kako bi po nalogu carskog zapovjednika grada našao pogodno mjesto za njezinu gradnju.⁴⁷ Arhitekt je izabrao jedan mali trg u središtu grada dugačak 12 i širok 6 klaftera oko kojeg su bile napuštene i razrušene kuće. Michelazzi predviđa da će se tu moći izgraditi cisterna dugačka 5, široka 3 i duboka 3 klaftera, a koja će biti u mogućnosti primiti više od 5000 bačvi vode, no i to će jedva biti dovoljno za potrebe stanovnika.

Cisternu ove veličine on procjenjuje na 2000 fiorina. Michelazzi nadalje spominje i popravak stare cisterne, pretpostaviti je one na sjevernom kraju glavnog gradskog trga. Vezano uz nju spominje nužnost čišćenja smeća iz starih kanala kao i popravak visećih oluka koji s obližnjih krovova dovode dio oborina u cisternu.⁴⁸ On napominje da je u njoj sada voda ustajala pa bi je trebalo ispustiti, a praznu cisternu prepraviti da bude pravilnog kvadratnog oblika. Potom ju je nužno obzidati vapnom i glinom te prepraviti prostor za pumpu, a sve će to koštati još 1000 fiorina. Pozivajući se na svoj izvještaj od 30. kolovoza, Michelazzi je sljedeće godine dostavio i potpisani nacrt svoje cisterne koji uključuje tlocrt i presjek iste (sl. 15).⁴⁹

Prema sačuvanim arhivalijama čini se da je, osim zbog visokih troškova njegovih projekata, postojala i određena zadržka prema istima od strane lokalne uprave. Naime, u Karlobag je iste 1757. bio pozvan i graditelj, proto Roko Stuparić iz Velog Lošinja kako bi i on dao ponudu za novu cisternu uz svoj priloženi nacrt (sl. 16).⁵⁰ On je izradio troškovnik za gradnju i materijal, gdje posebno treba istaknuti dvije velike klesane krune cisterne, kao i kvadratne kamene ploče za popločenje njezine terase.⁵¹ Dimenzije cisterne su izražene u stopama, a iznose 30 dužine, 15 širine i 12 visine te zapremnine oko 3600 bačvi vode, a procijenio ju je na 1611 dukata. Posebno je zanimljiva ocjena karlobaškog službenika Matea Diminića od 31. ožujka 1758. koji neskriveno hvali prota Stuparića, ističući kako je on stručnjak koji je po cijeloj Dalmaciji gradio cisterne.⁵² Nadalje tvrdi kako je upravo Roko Stuparić već sagradio cisternu na glavnom trgu u Karlobagu te još tri u mjestu i da je od svih bio hvaljen pa mu se stoga može povjeriti i gradnja nove. Najvjerojatnije se to i ostvarilo budući da je jedna takva cisterna s kamenim popločenjem terase i dvije klesane krune sačuvana u karlobaškoj ulici Ivana Vrbana nedaleko od gradskog trga.

Konačno, komisija Uprave u Trstu koja je u rujnu 1758. raspravljala o Michelazzijevim nacrtima i projektima, imala je zamjerke na visoke izdatke, stoga je oštro srezala njegove troškovnike.⁵³ Primjerice iznos od 2000 fiorina za veliku štalu za odmor konja i karavane smanjen je na 800, produbljivanje mandrača s 2000 na 1000, a obnova kaštela s 1000 na 400 fiorina. Čini se da uslijed nedostatka novaca i drugih peripetija nijedan od spomenutih projekata nije izveden, ili bar ne onako kako je Michelazzi predvidio.

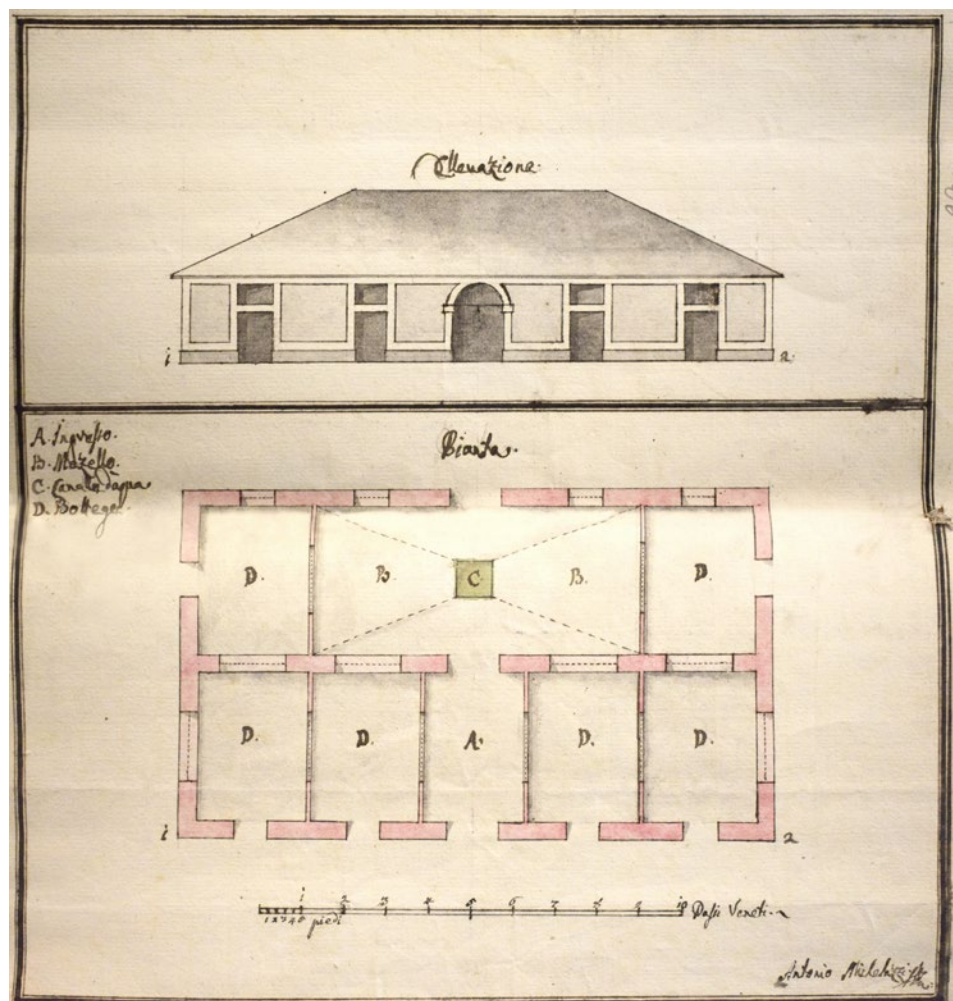
Rijeka

U Rijeci, gdje se Michelazzi trajno nastanio 1727. godine, u drugoj se polovici sedmog desetljeća 18. stoljeća sustavno radilo na modernizaciji grada i njegovom širenju prema moru. Zatrpavanje obrambenog jarka uz zidine, definiranje Korza te posebno gradnja javnih palača i domova bogatog građanstva, posebno se intenzivirala u zadnjoj četvrtini 18. stoljeća u stilu kasnobaroknog klasicizma i pod vodstvom graditelja Antuna Gnamba.⁵⁴ Međutim, prije njegovog dolaska iz Trsta u Rijeku, važan je bio upravo Antonio Michelazzi. Tako je među spisima Kraljevskog riječkog gubernija sačuvan njegov projekt za novu klaonicu i mesnicu.⁵⁵ Godine 1767. riječki su se mesari obratili gradskoj kraljevskoj kancelariji te tražili da se sagradi nova, modernija klaonica, bliže gradu i moru zbog pranja prljavštine koja nastaje uslijed klanja i rezanja životinja.⁵⁶ U tu svrhu bilo je određeno mjesto na gradskom opkopnom jarku u blizini bastiona svetog Jeronima predviđenog za rušenje, odnosno na jugozapadnom uglu stare gradske jezgre. Međutim, kako je lokaciju na mjestu bastiona odlučio kupiti trgovac i zakupnik kraljevske pošte Louis de Henry porijeklom iz Bruxellesa, došlo je do razmirica između njega i grada. Uz spomenuti bastion prema sjevero-zapadu bila je kula i vrata svetog Jeronima, nazvana prema obližnjem augustinskom kompleksu, a uz njih maleni dućani za prodaju mesa i kuća u kojoj je obitavao topnik - čuvar bastiona.⁵⁷ I ovi su objekti bili predviđeni za uklanjanje, stoga

je Grad tražio da se imenuju dva neovisna procjenitelja koja će ustanoviti vrijednost rečene kule i dućana za prodaju mesa. Iz arhiva doznajemo da je krajem 1769. Rijeku zastupao Antonio Michelazzi, a trgovca de Henrya Bartolomej Kraševac. Obojica su 1769. kulu i mesnice procijenili na 3003,13 lira, iznos kojeg je Gradu trebao kompenzirati *postmeister* de Henry. Sačuvana je Michelazzijeva ekspertiza iz koje se doznaje da su mesnice imale dva kamena portala i prozore sa škurama, svjetlarnik i drveni krov, a neožbukana kula drvene podnice, i među ostalim kamin i napu.⁵⁸ Sljedeće, 1770. godine na mjestu srušenog bastiona, Louis de Henry kod inženjera Vicenza Struppia naručuje projekt za gradnju kuće u kojoj će biti smješten riječki poštanski ured. Istovremeno, 10. siječnja 1770. Michelazzi projektira novu prostranu klaonicu i mesnicu te pojašnjava svoj nacrt (sl. 17).⁵⁹ Građevina treba biti smještena na velikom trgu s fasadom okrenutom prema gradu i ulici, a leđima prema nedalekom moru. Taj će pravokutni objekt biti dugačak 14 venecijanskih koraka, širok osam te visok dva od prizemlja do krova. Bit će popločen grubim kamenom, a u njemu će se nalaziti klaonica za junad i škopce, šest mesnica za rezanje i obradu mesa te će imati istaknuti ulaz, kao i otvor nasred poda, smješten iznad kanala s vodom kako bi se u njega bacala nečistoća koju će vodena struja nositi u more. Objekt će biti od kamena, kao i nosivi zid po njegovoj sredini te će pregradnim zidovima biti podijeljen na šest prodavaonica za meso sa 16 otvora jedan nasuprot drugog. Oni će biti zatvoreni željenim rešetkama kako bi unutar objekta mogao strujati zrak s ciljem

17.
Antonio Michelazzi, Projekt za gradnju nove klaonice i mesnica u Rijeci, 1770. (Državni arhiv u Rijeci)

Antonio Michelazzi, project for the construction of a new slaughterhouse and butcher shops in Rijeka, 1770

održavanja mesa zdravim i svježim. Takvom će podjelom svaki mesar imati osiguran zaseban ulaz za svoju mesnicu, vrata i ključ, a sve pod istim krovom pokrivenim ravnim i zaobljenim crijepom. Michelazzi nadalje govori kako su cijene drvene građe, željeza i čavala porasle, a imajući u vidu količinu potrebnog ziđa, nužnost izgradnje temelja te korištenja velikih drvenih greda za krov, pregradnih zidova, novih dvostrukih drvenih vratnica s bravama i šarkama, lancima, kutnim kamenima, ciglom, crijepom, vapnom, pijeskom, armaturom, plaćom za zidare, tesare, pomoćne radnike, čavle, olovo, troškovnik projekta iznositi će 1500 njemačkih fiorina.⁶⁰ Ova je gradnja trebala biti smještena nešto dalje prema moru, nasuprot de Henryjeve pošte, no kako je on negodovao Grad je privremeno prebacio klaonicu na Fiumaru, a od Michelazzijevog se je projekta odustalo. Valja istaknuti kako je majstorova građevina u arhitektonskom smislu krajnje jednostavna i racionalna. Pročelje ove prizemnice doimlje se strogo, no razigrano je kamenim okvirima vrata, prozora te soklima, čime fasada dobiva donekle dinamični ritam nalik meandru.

Nacrti i projekti Antonija Michelazzija za Krk, Omišalj, Senj, Karlobag i Rijeku važna su dopuna majstorovom opusu, tim više jer nije riječ o altarističkim ili kiparskim crtežima, već o arhitekturi koja podrazumijeva javne objekte, transformaciju gradova i luka, pa čak i jedan geografski prikaz čitavog zaljeva. Michelazzijeva je arhitektura uvijek krajnje racionalna, skladna i jednostavna, a kod pregradnji starijih objekata majstor želi uspostaviti pravilnost i funkcionalnost prostora. Njegovo se urbanističko promišljanje na primjeru Senja i Karlobaga temelji na modernizaciji i logičnom poboljšanju života unutar i izvan srednjovjekovnog grada, a gdje su mu u konačnici glavna zapreka ograničena financijska sredstva naručitelja. Nažalost, najveći dio planova nije izveden, gdje posebno treba žaliti za pročeljem javnog objekta, takozvane *Culle* u Karlobagu sa satnim tornjem ili za strogom fasadom riječke klaonice. Neostvarenost ovih projekata još teže pada kada iz Michelazzijevog pisma Tršćanskoj upravi 1758. saznajemo da je majstor zbog angažmana u Karlobagu i Senju, navodno odbio radove koje mu je nudio zagrebački i bibrirski kaptol.⁶¹ No, ovdje objavljeni nacrti i projekti omogućuju nam da stvorimo širu sliku o Michelazziju kao svestranom te talentiranom majstoru koji je podjednako kipar, altarist i arhitekt. Stoga se on kao dosad nepoznato ime među graditeljima u Rijeci 18. stoljeća može pridružiti cijenjenim arhitektima kao što su Carlo Martinuzzi, Antonio de Verneda, Francesco Bonomo, Ignacije Henke i Antun Gnamb.

ARHIVSKI PRILOG 1:

Projekt za novo korito „Potoka” u Senju.

Hrvatski državni arhiv (HDA), Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 82-83.

*Cesarea Reggia Comissione dellegata alle Fabbriche di Segna e Carlobago (1758 30 28)
In esucuzione di quanto mi fu comesso dall' Eccelsa Cesarea Reggia Suprema
Intendenza Comerciale con Grazioso particolar ordine dalli :8: prossimo passato
Ottobre, novamente io partito di Fume sotto li :30: Scorso Genajo, mi potrai qui in
Segna per Reggia Comerciale Servizio, dove a tal fine duplicamente da me esaminato
il presente attuale letto del Torente nella sua estenzione e naturalmente considerato
il dano che non solo aporta alla Citta, manco il imunimento, che chagiona al Porto
della Citta stessa, osservai per efficacemente conservare inavenire e per sempre, di una,
che l' altro non essendo minor premura di quella, che di quello per conservazione della
copiosa navigazione e numerosa quantita di Bastimenti di questo Paese, non esser
altro mezo ne modo di trovar altro letto al consaputo Torente ne più Economico in
spesa, ne più comodo ne più facile per ottener securissimo il sopra detto intento, che nel
indispesabilmente darli corso fori della Citta dietro le sue mura e fori del Porto, come
dal disegno N:1 in pianta, che mi do l'onore di presentare a questa Cesarea Reggia
Comisione alle Fabriche, ha localmente osservato questa non esservi altra Strada piu
opportuna, senon che dover far un taglio nel Monte, calcolato da me Klafter cubbi
seicento incirca di escavo ne altrimenti puo esser per aver io esatamente li relato il
tereno superiore dietro il Castello, e portato fin' al mare, ho trovato questo piu basto
tre Klafter e mezo, cosi che dando di declivio al letto mezzo Klafter sara non ostante
la sbocattura del Torente più alla del Mare tre Klafter, dimodo che qualunque piu
tempestoso mare non potra ostare ne contraddire il Corso del Torente nel suo leno, el
oltre a questo principiando dalla Tore del Castello per esser ivi pian tereno, et inaolido,
devono esser li due Muri lateralli con il suo terazzo di Pietra sino al monte, e doppo
questo novamente sino al Mare, come dal altro mio disegno N:2 de' profilli in lungo et
in largo li osservva e tali muri e terazzo chad'uno sara in lungezza altri Klafter 100:
e 25: in circa con dover far un ponte sopra tal letto per comunicazione e passaggio che
si fa dalla Citata alla Chiesa della B.V. dell Art. un altro ponte per spasajo dietro il
Castello e comunicazione con la Fortezza si deve chiuder la porta presente Superiore
apresso il Castello per cui entro in Citta Torrente, ne aprire necessariamente un' altra
in logo più alto cioè in Cavalerizza con aterare il muro, che la circonda per dar più
comodo ingresso, abbelimento e ingradimento alla Piazza ivi contigua come dall' altro
mio disegno N:3 della Citta e Porto si comprende.*

*Li Seicento Klafter del taglio del Monte compresa la polvere per le mine, instrumenti di
ferro legname per armature, condotte di sasi e materialli al Mare, Scarpetini e Manoali
per ogni Klafter f:20—f12000X-*

*Li duecento e cinquanta Klafter delli due muri lateralli con la fundamenta, in cui farsi
vi vorà qualche pallo di rovere per esser tereno in Solido, compresa la calcina, muratori,
manoalli condota de sassi per ogni Klafter andante di questa altezza, largeza e groseza,
come dal disegno per ogni Klafter disi f:20 f-- 5000x-*

Li trecento e setantacinque Klafter di levazo di pietra, calcina fatera a f:5 f:1875x-

Li due ponti di pietra ---f---1000x

*Chiuder la porta dietro il Castello, e far un altro in Cavaleriza con qualche ornamento
d' architectura feramenta scuri f 1000x-*

Ponti-----f,,1000x-

Terazo-----f,,1875x-

Mari lateralli-----,5000x-
Taglio del Monte-----,12000x-
Summa f.,,20875'x-
Item per fondi dorsi per dove passanti deve
il Torente per comprarsi---.720x5'2-

---

f 21595x32

Antonio Michelazzi
Cesareo Reggio Architetto.

Protocolo 25 Feb. N:4 1758

ARHIVSKI PRILOG 2:

Troškovi gradnje novog zdravstvenog ureda i klaonice u Senju.
 Hrvatski državni arhiv (HDA), Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc.
 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 115-116.

Illusma Cesarea Reggia Comissione Dellegata alle Fabbriche di Segna (1758 30 28)
Nonostante il già da me avanzato disegno del Casino di Sanita per la Citta di Segna
alla Cesarea Reggia Comissione delegata alle Fabbriche in Trieste soto li 29. Giugno
1757 novamente rivedutto, e meglio da me qui attualmente esaminato il sistema di
questa riva e Porto di Segna devo confermare non esseer meglio sitto e luogo più
opportuno, e confacente et economico di quello che sij la Casa del Remero esistente
alla riva del Porto stesso, marcatta N:5 giallo in pianta del disegno segnato N:5 che
rispetuosamente presento a questa Cesarea Reggia Comissione meritre comprandosi
quella sara sufficiente senza rimodernar altro che un muro traversalle in disegno
marcato rosso, una scalla per necessaria communicatione alla Tore Sabaz, riportare
in altro sistema le porte e fenestre levare un palmento et elevare al quanto muro del
presente cortille, non necessario, il tutto altro restando nel suo...eser? con l' aggiunta
però da farsli la nouva Logia, che é indispensabile per li Contumacianti, portata in
mare, come dal disegno stesso si vede et una Scudiera a diffensiva non solo della Logia
stessa, manco di quella parte del Regio muro della Citta, che tuttora è in cattivo Stato,
e che per riparazione, et assicurazione dei Bastimenti nel Porto, si deve garantirlo,
et ivi appore dei Anelli di ferro per prese dei Bastimenti stessi, e perciò considerata la
compita della Casa stessa sudetta, e l' aggiunta Logia, e Scudiera da farsi come dal
disegno al qualle la spesa sara incira f:2000.

Dall' istesso disegno segnato N:5 osserverà questa Cesarea Reggia Comissione dalla
pianta riguardo il sito, e dal proffito tocante l' elevazione del progietatto Mazello, non
esser sito più, a proposito di questo per la necessaria aqua, che ivi contigua esiste e la
spesa di questo sarebbe, dovendosi servive delli Regi muri, e non altri da farsi che li
muri marcati rosso e in disegno coperto parte di f:250.

Antonio Michelazzi
Cesareo Reggio Architetto

ARHIVSKI PRILOG 3:

Troškovnik i specifikacija predviđenih troškova za javne gradnje i popravke u Karlobagu.

Hrvatski državni arhiv (HDA), Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, naknadna numeracija str. 138-139.

Relazione, e specifica delli decoranti, e probabili spese per li presenti progettati Cesarei Regi Commerciali lavori da farsi in Carlobago giusto alli disegno di me sottoscritti, alli quali

Dovendosi ingrandire, rimoderare, e riparare la Cesarea Regia Commerciale Fabrica che serve d' abitazione al Cesareo Regio Sign. Comandante in Carlobago, ed avendola io solamente riconosciuta, e trovata quella in cattivo Stato di coperto, che minaccia rovina con la travatura, e pavimenti fragili, senza alcuna regolata forma, e disposizione di Camere, ed ora ridotta in disegno al quale con un nuovo progettato campanile per un necesario Orologio, con altra distribuzione di Camere si per comodo commerciale, che anco del Magistrato Civico, riducendosi il tutto a nuovo lavoro fuorche li vecchi esistenti Muri che tutti si conserveranno con aggiunta di altri nouvi come in disegno si osservano marcati giallo e dovendosi in Carlobago pagare la Maestranza un terzo di più di quello si paga in Fiume non meno più cara la Sabia, aqual condotte ascendera la spesa per una tale generale riparazione e lavoro alla suma di----- f 3500

Il nouvo Casino di Sanita il sito per il quael trovandosi alquanto in mare, e conseguemente dovendosi lavorare in acqua con pozzolana ---,1500

Li due Macelli che saranno apogiate al Cesareo Regio Muro al abitazione del Cesareo Regio Comandante -----,600

La Stalla per ricovero delle Caravane de' Cavali e loro condottieri con tre camere per li contumazianti in caso di contumazie il tutto di muro, e coperto di coppi giusto al disegno -----,2000

Summa-----7600

Il escavo dell attuale Mandrachio non essendo ora in tempo di colma nel Imbocatura, e nella mezarìa dell' isteso Mandrachio che piedi soli tre di acqua, e in tempo di secca che solo un piede -----,2000

Cisterna-----,2000

?-----,300

?-----,300

Castell-----,1000

Summa 13200

Fiume 28 Junij 757

*Antonio Michelazzi Cesa.o Reg.o
Arhcitetto*

ARHIVSKI PRILOG 4:

Troškovnik i specifikacija za čišćenje stare i gradnju nove cisterne u Karlobagu. Hrvatski državni arhiv (HDA), Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12

Relazione di me sottoscritto tocante la nova progietatta Cisterna d' acqua da farsi in Carlobago, e sua spesa (ad secundum N: 24)

In esecuzione le Graciosissimi Ordini dell Eccelsa Cesarea Regia Suprema Intendenza Commerciale ritrovando mi qui in Carlobago per Regio Servizio alla commesami riparazione delle Casareme in questo Cesaro Regio Castello, mi viene imposto da questo Cesareo Regio Signr. Comandante farne particolar osservazione per un sito piu opportuno esser possa affine di fabricare una Cisterna per aqua piovana a necesario uso di questa Citta, bisognosa di tall' elemento un darne la mia pericia et importo della spesa per una tall' opera; che percio esatamente e meglio considerata la ponitura della Citta tutta, trovo a proposito quasi in mezo a questa una piccola piazza di case ora abbandonate e dimolite longa Klafter dodici, e larga sei in alquanta alteza, e sopra vivo saso, discosta dal mare, et in consequenza dalla aqua salsa, fra altre Case, che non li loro stilicidij per via di gorne a quelli opere contribuirano aqua non pocha per canalli sotteranei ad una talle Cisterna qualle potra farsi a seconda del sito, che credo libbero, Klafter cinque lunga, tre larga e tre profonda che sarà cappace di tenere piu di cinquemilla barile d' aqua quantita non eccedente ma scarsa alla necesita, che anca io presentamente qui sperimento. Una tal Cisterna fatta alla perfezione di simil grandeza costera f: 2000

Il accomodare la vechia Cisterna con purgare dalle materiel vechi canalli aconciare le gorne per maggior quantita d' aqua, la spesa sarà di f :300

Ridure la Locua, che ij stagna alla perfezione cingerla di muro, non gia a secho senza malta come di presente si ritrova per cui si deve necesariamete perdersi l' aqua ma farlo con calcina e creta come si deve. Il fondo ? di sasso e Creta, purgarlo dal presente fango, come nemeno li canalli tutti che li contribuisceno aqua ridurla in squadro perfetto di longeza Klafer dieci, et otto in larghezza accomodare il Recipiente per la pompa che trae l'acqua purgarlo dal fango, e dall imondicia presenti il scollo dell aqua, tenerlo piu alto dal fondi della Locua acio non possi portar alcuna materia nel recipiente murarlo di muro con calcina, insomma venderla stagna e perfeta la Locua, la spesa ascendera a:f 1000

Tocante la aveduta aqua in Draga del Porto di Carlobago e incerta mentre non si fa vedere senon nell abbondanza dele piove cadute nei vicini monti e nel tempo asciutto e presente non ho portuto osservare alcuni indicio d'acqua e percio giudicio la spesa superflua il tentare sopra in farsi.

Carlobago li 30 Agosto 1757.

Antonio Michelazzi Ces. Reg.
Architetto

ARHIVSKI PRILOG 5:

Procjena vrijednosti mesnica i kraljevske kule kod vrata svetog Jeronima u Rijeci (1769.).

Državni arhiv u Rijeci, Kraljevski riječki gubernij, I. Publicum, busta 6, fasc. 9-10, naknadna numeracija str. 43

Estimo fatto da me sottoscritto per ordine, e parte di questa Ces.a Regia Luogotenenza in Compagnia del Maestro Bortolomio Crassovaz Muratore, intervenuto per parte del Signor Postmaster Enri, della Beccaria, e Regio Turione esistenti appresso la Regia Porta di questa Città in Contrada di S. Gierolamo & come segue:

N.o	Prezzo	Importo
<i>Beccarie</i>		
16. Klafter di Muraglia in due facciate a	⌘ 14:	⌘ 224.
13 ½. detti di Terazzo di Pietra	-II- 2:10	-II- 33:15
22. detti di Coperto	-II- 7:	-II- 154:
2. Luminalli con Suoi Scurri e ferramenta	-II- 8	-II- 16:
1. Tramezzo divisorio con una Porta	-II- _	-II- 18:
2. Porte di Pietra con sopra due finestre, fanno piedi 52	-II- 1:5	-II- 65:
2. Scuri delle medeme e sue ferramenta	-II- 10	-II- 20:
2. finestre doppie di Pietra, fanno piedi 48	-II- 1	-II- 48:
4. scuri delle istesse, e feramenta	-II- 5	-II- 20:
14. Travi nel Palmento superiore	-II- 2	-II- 28:
60. Tavole in detto Palmento	-II- _:8	-II- 24:
1. Baracavo di Pietra	-II- _:_	II- 3:
Arpesi, Chioderia, e Piombo	-II- _:_	-II- 40:
Summa .... ⌘ 693:15		
<i>Turione</i>		
175. Klafter di Muraglia non incartata a	⌘ -II- 10:	⌘ 1750:
66. detti di Coperto	-II- 6:	-II- 369:
3. detti di Stucco	-II- 6:	-II- 18:
4. Fenestre di Pietra fanno piedi 48	-II- 1:	-II- 48:
30. Travi nel Palmento	-II- 1:	-II- 30:
100. Tavole in due Divisioni	-II- 5:	-II- 25:
100. altre nel Palmento	-II- 2:	-II- 10:
1. Fogolaro, Nappa, e Camino	-II- _	-II- 20:
3. Scuri di Porta	-II- 5:	-II- 15:
_ Chioderia	-II- _	-II- 25:
Summa .....⌘ 2310:		
Fiume li 23_ Xbre 1769. Altra	-II- 693:15	
In tutto.....⌘ 3003:15		

Antonio Michelazzi

ARHIVSKI PRILOG 6:

Troškovnik gradnje nove klaonice i mesnica u Rijeci.

Državni arhiv u Rijeci, Kraljevski riječki gubernij, I. Publicum, busta 6, fasc. 9-10, naknadna numeracija str. 44

Copia

Avendosi a fare la fabrica del nuovo Macello e Beccarie per servizio, e maggior Comodo della Città, e Portofranco di Fiume in piu adeguata situazione, a portata si della Città setssa, che delli suoi Borghi, sopra il Canale d'acqua dolce, che fiore all intorno della maggior parte della Città, e vā a sbocare in mare, sara tale fabrica isolata in ampla Piazza con la faciata verso la Città, e strada pubblica, distante però si dall'una, che dall'altra, che non renderà fastidioso odore a veruno, et averà l'altra oposta faciata verso il Mare. Detta fabrica sarà lunga passi quattordici misura veneta, otto larga, alta due da terapiano sino al coperto, non comprese le fondamenta, sara terrazata di pietra greza, contenirà il Mazello per Bovi, e Castrati, sei Boteghe per tagliare, e pasare la Carne, con distinto ingresso al Mazzello, quale averà in terrapiano un'apertura in mezzaria sopra il detto Canale di aqua, per ivi deporre l'imondizie, che apostata tale Mazello, da dove la corente dell'acqua porterà il tutto in mare. Tale fabrica sarà circondata di muraglia con altra muraglia nella mezzaria per lungo sarano divise le Botteghe, e macello internamente con tramezzi e pareti a mettā con sedeci aperture corrispondenti un'all'altra munite con rostellate di mezzi morali si nelle muraglie, che nell' interni divisorij, affine possi avere passaggio e raggio l'aria, per mantenere sane, e fresche le carni, e con tali divisioni ogni Macellaro esser garantito per la sua Botteggha, che cadauna averà separato ingresso, porta, e chiave il tutto fatto un solo coperto di tavole e coppi giusto il disegno al qualle. Considerato pertanto il attuale acresciuto prezzo de' legnami, ferro, e chiodi, considerata la quantità delle muraglie, e sue necessarie fondamenta, travi di grosezza braze otto, e sei per sei ligature traversali a livello delle muraglie per assicurare, e ligare il Coperto, che per li cavalli dell coperto stesso, Tramezzi divisorij, nuovi scuri doppi di porta, sue serrature, sartoele (?), cadenazi, cagnoli, cantoni di Pietre da muro, pietre cotte, Coppi, Calcina, Sabbia, Armatura, Muratori, Marangoni, Manuali, Arpesi, Chioderia, piombo, il tutto secondo il Disegno, e presente specifica ascende l'importo a fiorini allemani mille cinquecento dico f. 1500.

Fiume 10 Gen_o 1770. Antonio Michelazzi

BILJEŠKE

* Ovaj su rad sufinancirali Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2016-06-1265 ET TIBI DABO: naručitelji i donatori umjetnika u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800. godine i Sveučilište u Rijeci u sklopu projekta „Barokna Rijeka” (uniri-human-18-85-1219).

Rad doktoranda Maria Pintarića sufinanciran je iz „Projekta razvoja karijera mladih istraživača – izobrazba novih doktora znanosti” Hrvatske zaklade za znanost koji je financirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.

¹ RADMILA MATEJČIĆ, Antonio Michelazzi „sculptor fluminensis”, *Peristil*, 10-11, 1967.-1968., 155-168.; MATEJ KLEMENČIĆ, *Scultura barroca in Istria tra Venezia, Gorizia, Lubiana e Fiume, Saggi e memorie di storia dell' arte*, 30, 2006., 251-288.; DAMIR TULIĆ, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulske biskupiji*, doktorska disertacija, Zagreb, 2012., 365-391.; DANKO ŠOUREK, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb, 2015.

² MARIO PINTARIĆ, Antonio Michelazzi „di professione, scultore de' Marmi”: novi arhivski prilozi za riječkog kipara, *Zbornik za umjetnostno zgodovino*, LIV, 2018. (članak u tisku)

³ Do sada nije poznat niti jedan Michelazzijev crtež. Radmila Matejčić navodi da je pronašla njegov nacrt za most na Rječini. Međutim, autorica nije objavila takav nacrt niti je navela gdje ga je pronašla, ni na temelju čega zaključuje da je Michelazzijev. Uspoređi RADMILA MATEJČIĆ, *Barok u Istri i Hrvatskom primorju*, u: *Barok u Hrvatskoj* (Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj), Zagreb, 1982., 422.

⁴ U ugovoru iz 1733. za gradnju oltara svetog Josipa kod riječkih isusovaca spominje se majstorov crtež, potom 1741., odnosno 1746. prilikom gradnje te postavljanja kipa na oltar svetog Jurja u Zagrebačkoj katedrali, danas u župnoj crkvi u Lupoglavu, kao i prilikom sklapanja ugovora za podizanje glavnog oltara za župnu crkvu u Bribiru. RADMILA MATEJČIĆ (bilj. 1), 156; RADMILA MATEJČIĆ, *Pregled kulturno-povijesnih spomenika Vinodola – Arheološki spomenici i rezultati istraživanja u Vinodolu*, u: *Vinodolski zbornik 2*, Vinodol, 1981., 309-336. DANKO ŠOUREK, *Oltar svetog Jurja Antonija Michelazzija iz stare Zagrebačke katedrale – kontekst narudžbe*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31, 2007, 155, 163.; DANKO ŠOUREK (bilj. 1), 175;

⁵ ALEXANDER BUCZYNSKI, *Trgovački pomorski grad Senj i Tršćanska trgovačka Intendanca (1752-1775)*, *Senjski zbornik*, 18, 1991., 205-216; ANA MARIA GRUENFELDER, *Senj i Karlobag u doba merkantilističke gospodarske politike*, *Senjski zbornik*, 29, 2002., 125-154.

⁶ ALEXANDER BUCZYNSKI (bilj. 6), 207.

⁷ Zahvaljujemo dr. sc. Danijelu Cikoviću koji nas je upozorio na dva nepoznata Michelazzijeva crteža u spomenutom arhivu.

⁸ Nacrt je objavljen uz legendu „Nacrt na kojem je naznačen položaj javne palače u Krku 1795. godine” bez donošenja imena autora crteža i spominjanja popratnih dokumenta. KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, *Izgradnja i održavanje upravnih građevina u Krku od VINCIGUERRINE obnove iz 1489. do kraja 18. stoljeća*, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 35, 2011., 15-17.; DARKA BI-

LIĆ, KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, *Obnova i održavanje javnih palača u Dalmaciji tijekom XVII. i XVIII. stoljeća*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 43/1, 2016., 349-350; KRASANKA MAJER JURIŠIĆ, *Arhitektura vlasti i suda. Vijećnice, lože i kneževske palače u Dalmaciji od 15. do 18. stoljeća*, Zagreb, 2017., 92-93.

Kako precizna ubikacija srušene providurove palače u Krku nije posve sigurna, valja reći kako se termin iz Michelazzijevog nacrtu pod slovom A može odnositi na cjelokupni sklop javnih građevina namijenjenih mletačkom državnom aparatu, a koji se nalazio na prostoru između kaštela na trgu Kamplin na zapadu te gradskih vrata Porta Pisani na istoku, odnosno između mora i današnje ulice Blaženog Alojzija Stepinca. Ako se Michelazzijev nacrt preklopi sa sedamdesetak godina kasnijim austrijskim katastrom iz 1821., lako se može uočiti da se slova iz crteža poklapaju s brojem čestica upisanima u katastar. Prostor pod slovom A odgovarao bi srušenom mletačkom javnom sklopu katastarske čestice pod brojem 1788 (340), dio uske ulice identičan je onoj koja vodi od Porta Pisani do Kamplina, naravno bez mosta pod slovom K, koji je u međuvremenu uklonjen. Sklop kuća pod slovom C preklapa se s česticom 337/1, a E i F s uskom česticom 337/2. Slovo I odgovara broju 1786. Najupečatljivija sličnost vidljiva je na uskom dvorištu s javnim prolazom nalik lijevku pod slovom H, a koje je na katastru identično ucrtano, no sada kao posve javna površina. Objekt pod slovom G odgovara broju 336, dok se trapezoidna čestica D prepoznaje u istoj takvoj pod brojem 1786.

⁹ Archivio di Stato di Venezia (ASVe), Rason vecchie, busta 196, disp. 833, spis 32.

¹⁰ ASVe, Rason vecchie, busta 196, disp. 833, spis 32. „In esecuzione de venerati comandi dell' Eccellenza Vostra portatomi io, Antonio Michelazzi Architetto di professione sopra luogo d'una casa pubblica raggione ...”

¹¹ ASVe, Rason vecchie, busta 196, disp. 833 bis, spis 32.

¹² Venecijanski korak ili paš (tal. passo) je osnovna mjera za zemljište, a ovisio je o broju stopa koje se dalje dijele na 60 palaca. Dužina paša od 5 stopa iznosi 1,73868 metara. Usp. Marija ZANINOVIĆ-RUMORA, *Hvarske komunalne mjere za dužinu i površinu kroz stoljeća*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 50, 2008., 105.

¹³ RADMILA MATEJČIĆ, *Udio goričkih i furlanskih majstora u baroknoj umjetnosti Rijeke*, *Zbornik za likovne umjetnosti*, 14, 1978., 163.

¹⁴ ASVe, Rason vecchie, busta 196, disp. 834, spis 33.

¹⁵ ASVe, Rason vecchie, busta 196, disp. 834, spis 33.

¹⁶ ASVe, Rason vecchie, busta 196, disp. 834, spis 33. „Pianta geografica della Valle di Castelmuschio. Attesto io Antonio Michelazzi con mio giuramento esser questa giusta la pianta geografica della valle di Castel Muschio da me sopradeto disegnata pregato da paron Giacomo Baffo.”

¹⁷ Ruševna je kula vidljiva na fotografiji fra Stanka Dujmovića. VJEKOSLAV KLAIĆ, *Krčki knezovi Frankopani, Knjiga prva: Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480.)*, Zagreb, 1901.

- ¹⁸ IGOR KARAMAN, Prilozi za povijest Senja i Karlobaga u drugoj polovici 18. stoljeća, *Historijski zbornik*, XIX-XX, 1967.-1968., 114. Autor napominje da postoji plan Senja pod nazivom „Disegno del nuovo progetto del Porto della Città di Segna, affine d'ampliarlo, repararlo, e refarlo da'immunimento causato dal Torento, et assicurarlo al possibile dalla Bora, che rende notabil pregiudicio a quello". Iako je plan potpisan i uz njega je eksplikacija, autor je ne donosi te ne objavljuje fotografiju spomenutog nacrti.
- ¹⁹ MIRJANA PEREMIN, Spisi komercijalne uprave za Senj, Karlobag, Kraljevicu i Bakar s posebnim osvrtom na fond „Comercialia" (1749. – 1776.), *Arhivski vjesnik*, 36, 1993., 207-221.
- ²⁰ Hrvatski državni arhiv (HDA), Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32.
- ²¹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, protokol 28, naknadna numeracija str. 92-94.
- ²² HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 113-114.
- ²³ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 82-83. Klafter, odnosno hvat ili sežanj je stara mjerna jedinica za duljinu. U Hrvatskoj se do uvođenja metarskog sustava 1876. koristio bečki hvat koji je iznosio 1,896 metara. Hvat se dijelio na 6 stopa, odnosno na 72 palca. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26778> (pristupljeno 1. 8. 2019.)
- ²⁴ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, nacrt br. 2, naknadna numeracija str. 118. Dimenzije crteža iznose 90 x 28 cm.
- ²⁵ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, nacrt br. 3, naknadna numeracija str. 119. Dimenzije crteža iznose 46,7 x 34 cm. Michelazzijev detaljni plan Senja iz početka 1758. s novim tokom potoka, prethodi sličnom planu grada iz 1763. koji se čuva u Arhivu Dvorske komore u Beču. MELITA VILIČIĆ, *Arhitektonski spomenici Senja, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 360, Zagreb, 1971., 101. Za potonji Melita Viličić smatra da je riječ o prvom gotovo točnom tlocrtu Senja.
- ²⁶ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 84-85.
- ²⁷ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, nacrt br. 5, naknadna numeracija str. 121. Dimenzije crteža iznose 39,6 x 30,6 cm.
- ²⁸ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 115-116.
- ²⁹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, nacrt br. 6, naknadna numeracija str. 122. Dimenzije crteža iznose 27,2 x 22,6 cm.
- ³⁰ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 117.
- ³¹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, nacrt br. 4. Dimenzije crteža iznose 34,5 x 48,7 cm.
- ³² HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 86.
- ³³ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 60-74. Izvješće upućeno iz Senja u Trst potpisuju Francesco Carlo Barone de Fin, Giuseppe Demarco, Giorgio Homolich, Pietro Stauber, Gian Lorenzo de Draganich.
- ³⁴ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, naknadna numeracija str. 64. „Cade quasi affatto la spesa di f. 1000 per i due ponti di Comunicazione, allor quando si considera, che questi farsi possano con f. 25, non gia di pietra ma di legno, a che servi dovrebbe tali passaggi superbi ?”
- ³⁵ MELITA VILIČIĆ (bilj. 18), 101.
- ³⁶ IGOR KARAMAN (bilj. 14), 121.
- ³⁷ Od 14. je stoljeća grad Bag (Karlobag) pripadao knezovima Kurjakovićima, a oko 1480. zauzima ga kralj Matijaš Korvin. Godine 1525. grad su opljačkali i zapalili Turci. Zbog strateškog položaja u podvelebitskom kanalu i nasuprotnom mletačkom Pagu, a da ne bi pao u turske ruke, Venecija je inzistirala da se grad poruši. Međutim, 1579. naselje je obnovio nadvojvoda Karlo Habsburg, te se već sljedeće godine grad spominje pod novim imenom Karlobag, a u njemu boravi i posada od osamdeset vojnika. U sljedećih sto godina grad su dvaput spalili i opustošili Mlečani, nakon čega je opet 1672. obnovljen. ANĐELA HORVAT, *Enciklopedija Hrvatske Umjetnosti*, (gl. ur. Žarko Domljan), sv. 1, Zagreb, 1995., sub voce Karlobag, 410.
- ³⁸ ZLATKO HERKOV, Statut grada Karlobaga od godine 1757., *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 20, 1976., 84-91.
- ³⁹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, naknadna numeracija str. 138-139.
- ⁴⁰ Valja upozoriti da su se nacrti prilikom slanja na vijećanja u Trst ili Beč naknadno kopirali s ciljem kako bi ih naručitelj, odnosno majstor mogao koristiti prilikom odobrene izvedbe projekta. Tako je senjska komisija 4. ožujka 1758. raspravljala o Michelazzijevim projektima prije slanja zaključaka Upravi u Trstu, uz napomenu da im ista pošalje kopije nacrti, a kako bi poslužili za izvedbu projekta. Vidjeti bilješku 33. U fondu dokumenata za Karlobag sačuvane su i tri vješte kopije Michelazzijevih nacrti, koje su drugačije od majstorovog uobičajenog načina crtanja i laviranja, a kopistu su se potkrale pogreške prilikom prepisivanja teksta ili izostavljanja sitnica u nacrtu.
- ⁴¹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, crtež je uvezen uz Michelazzijevu eksplikaciju.
- ⁴² Michelazzi u eksplikaciji nacrti pod slovom B navodi Luogo per la Pesa de Colli, pod slovom C Luogo per deposito de Colli, a pod slovom F Cantina. Pojam *collo*, odnosno *collo di mercanzia* odnosio bi se na svežanj ili naramak od platna koji se vezuje trakom na vrhu, a koristi se za pakiranje raznolike robe stoga se mora vagati. Pod *cantina* podrazumijeva se pak prostorija u prizemlju kuće koja služi za skladištenje vina, odnosno konoba. Usporedi: GIUSEPPE BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, 1867., 128, 179.
- ⁴³ Načelno govoreći Michelazzijev projekt s trokrilnom zgradom i superponiranom lođom unutar pročelnog dvorišta zatvorenog visokim zidom s ulaznim portalom, podsjeća na neka arhitektonska rješenja u Kranjskoj, a koja je dominantna kontinentalna regija za Rijeku i Istru.
- ⁴⁴ RADMILA MATEJČIĆ, *Kako čitati grad, Rijeka jučer, danas*, Rijeka, 2007., 93-94.

- ⁴⁵ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, crtež je uvezen uz Michelazzijevu eksplikaciju.
- ⁴⁶ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, nacrt br. 21, naknadna numeracija str. 126.
- ⁴⁷ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, naknadna numeracija str. 129.
- ⁴⁸ Na fotografiji glavnog trga u Karlobagu s početka 20. stoljeća, prije bombardiranja u Drugom svjetskom ratu i kasnijih pregradnji te devastacija, vidljiv je viseći oluk koji usmjerava vodu s krova nekadašnje javne i zapovjednikove zgrade u cisternu na sjevernoj strani trga.
- ⁴⁹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, nacrt br. 7, naknadna numeracija str. 14. Dimenzije crteža iznose 34,5 x 25 cm.
- ⁵⁰ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, nacrt br. 7, naknadna numeracija str. 16.
- ⁵¹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, naknadna numeracija str. 13.
- ⁵² HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, naknadna numeracija str. 17. „ ... il Proto Rocho Stuparich da Lussin stato Veneto sia uomo di peritia, e longa sperienza accreditato, et adoperato per tutta la Dalmazia nelle fabbriche delle cisterne. Egli ha fato in Carlobago non solo la cisterna che in Piazza, in ancora tre altre cisterne alli particolar e tutte sono force e stagno, e da tutti vienne lodato, e consequentemente gli può esser confidata la fabrica della nuova cisterna”. Osim ovih nepoznatih dokumenata koji ga navode kao graditelja nekoliko cisterni u gradu, majstor se spominje na dovršavanju gradnje župne crkve svetog Karla Boromejskog u Karlobagu. Vidi ANĐELA HORVAT (bilj. 36), 410.
- ⁵³ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 6, fasc. 10, spis 9-12, naknadna numeracija str. 30.
- ⁵⁴ KATARINA HORVAT LEVAJ (bilj. 26), 637, 643-644. s prethodnom bibliografijom.
- ⁵⁵ Državni arhiv u Rijeci (DARi), Kraljevski riječki gubernij, I. Publicum, busta 6, fasc. 9-10
- ⁵⁶ (DARi), Kraljevski riječki gubernij, I. Publicum, busta 6, fasc. 9-10, naknadna numeracija str. 3
- ⁵⁷ GIUSEPPE VIEZOLI, Contributi alla storia di Fiume nel Settecento, Fiume. *Rivista della Societa di Studi Fiumani in Fiume*, X, 1932., 89.; RADMILA MATEJČIĆ (bilj. 27), 139-140.
- ⁵⁸ (DARi), Kraljevski riječki gubernij, I. Publicum, busta 6, fasc. 9-10, naknadna numeracija str. 43.
- ⁵⁹ (DARi), Kraljevski riječki gubernij, I. Publicum, busta 6, fasc. 9-10, naknadna numeracija str. 23.
- ⁶⁰ (DARi), Kraljevski riječki gubernij, I. Publicum, busta 6, fasc. 9-10, naknadna numeracija str. 44.
- ⁶¹ HDA, Trgovačka uprava. Spisi za Primorje, kutija 5, fasc. 30, spis 28-32, protokol 28, naknadna numeracija str. 92-94.